

Grey Scale #13

DANES
-PICTA
.COM

A 1 2 3 4 5 6 M 8 9 10 11 12 13 14 15 B 17 18 19

ZARZĄD PROPAGANDY I AGITACJI
GŁÓWNEGO ZARZĄDU POLITYCZNEGO WP

NOWE REGULAMINY
PODSTAWĄ DOSKONALENIA
STANU MORALNO-POLITYCZNEGO
I UMACNIANIA GOTOWOŚCI BOJOWEJ
SIŁ ZBROJNYCH PRL

WYDAWNICTWO MINISTERSTWA OBRONY NARODOWEJ

ZARZĄD PROPAGANDY I AGITACJI
GŁÓWNEGO ZARZĄDU POLITYCZNEGO WP

**NOWE REGULAMINY
PODSTAWĄ DOSKONALENIA
STANU MORALNO-POLITYCZNEGO
I UMACNIANIA GOTOWOŚCI BOJOWEJ
SIŁ ZBROJNYCH PRL**

WYDAWNICTWO MINISTERSTWA OBRONY NARODOWEJ

ZARZĄD PROPAGANDY I AGITACJI
GŁÓWNEGO ZARZĄDU POLITYCZNEGO WP

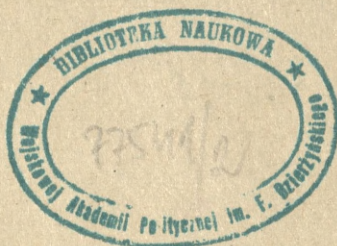
Czesław Zbroja

NOWE REGULAMINY
PODSTAWĄ DOSKONALENIA
STANU MORALNO-POLITYCZNEGO
I UMACNIANIA GOTOWOŚCI BOJOWEJ
SIŁ ZBROJNYCH PRL

WYDAWNICTWO MINISTERSTWA OBRONY NARODOWEJ
Warszawa — wrzesień — 1977

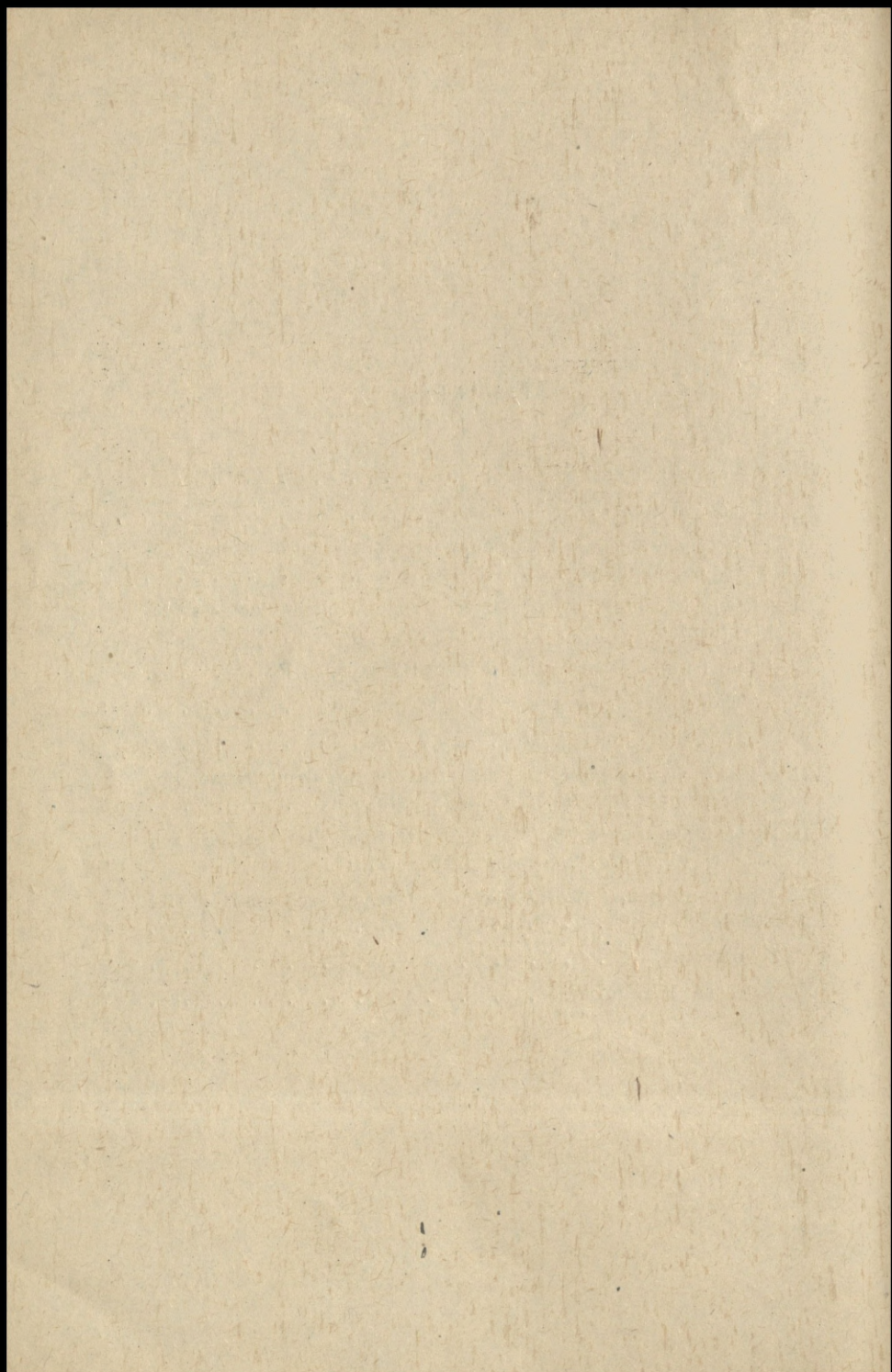
Redaktor
EUGENIUSZ MOTYKA

Redaktor techniczny
BARBARA KLAMROWSKA

SPIS TRESCI

Wskazówki metodyczne	5
I. Uwagi wstępne	9
II. Polityczne, społeczne i wojskowe przesłanki wprowadzenia nowych regulaminów	11
III. Główne kierunki nowelizacji oraz zmiany obejmujące wszystkie regulaminy	14
IV. Istota i funkcje dyscypliny w Siłach Zbrojnych PRL	17
V. Wychowawcza rola praktyki dyscyplinarnej	31
VI. Wychowanie kolektywne	44
VII. Wysoka wymagalność w przestrzeganiu regulaminowego porządku, należyte funkcjonowanie służb	53
VIII. Umacnianie dyscypliny żołnierzy w miejscach publicznych oraz w toku prac na rzecz gospodarki narodowej	64
IX. Uwagi na temat wdrażania nowej edycji regulaminów Sił Zbrojnych PRL	68
X. Zakończenie	76
XI. Zalecona literatura	78

WSKAZÓWKI METODYCZNE

NOWE REGULAMINY PODSTAWĄ DOSKONALENIA STANU MORALNO-POLITYCZNEGO I UMACNIANIA GOTOWOŚCI BOJOWEJ SIŁ ZBROJNYCH PRL

Temat: „Nowe regulaminy podstawą doskonalenia stanu moralno-politycznego i umacniania gotowości bojowej Sił Zbrojnych PRL” przewidziany został do obowiązkowej realizacji we wszystkich profilach szkolenia politycznego żołnierzy. Dla korpusu osobowego oficerów winien być przeprowadzony jednorazowo w formie referatu lektorskiego. Referat powinien ujmować zarówno treści informacyjno-poznawcze, jak i instruktażowo-metodyczne, stanowiące podstawę do przeprowadzenia zajęć w pozostałych profilach szkolenia, a także ogólne ukierunkowanie do pracy na rzecz systematycznego wdrażania postanowień nowych regulaminów w codziennej praktyce szkoleniowo-wychowawczej kadry oficerskiej.

Przygotowanie i wygłoszenie referatu powierzyć należy oficerom legitymującym się bogatym doświadczeniem, głęboką wiedzą i autorytetem w danym środowisku. Przyjąć jako zasadę wygłaszania referatów dla kadry oficerskiej przez dowódcę jednostki (komendanta, szefa instytucji). Tylko w wyjątkowych przypadkach przygotowanie i wygłoszenie referatu można zlecić innym oficerom szczebli dowódczych, udzielając im niezbędnej pomocy merytorycznej i metodycznej.

Należy również zapewnić pełne uczestnictwo oficerów w prelekcji. Kadre oficerską reprezentującą określone ogniwa organizacyjne o małych stanach osobowych delegować do jednostek lub instytucji wojskowych celem wysłuchania referatu.

Zaleca się też organizowanie wspólnych prelekcji dla oficerów z kilku jednostek tego typu rozlokowanych w obrębie garnizonu.

Z kadrą korpusów osobowych chorążych i podoficerów zawodowych zajęcia na podany temat organizować w ramach istniejących grup szkoleniowych. Zajęcia prowadzić metodą dyskusji. Oficerowie wyznaczeni do prowadzenia zajęć w tych grupach winni zwrócić szczególną uwagę na zapewnienie rzeczowości dyskusji i konstruktywnego jej charakteru, na konkretyzowanie przez występujących uczestników szkolenia wniosków do praktycznej działalności w procesie wdrażania postanowień zawartych w nowych regulaminach.

Zajęciom z podoficerami i szeregowcami (marynarzami) zasadniczej służby wojskowej nadać formę przystępnego i komunikatywnego przekazu treści problemowych tematu, np. w postaci dyskusji czy pogadanki. Na szkolenie przeznaczyć 4 godziny lekcyjne.

Dla zapewnienia na zajęciach pełnej frekwencji oraz wysokiej aktywności należy w odpowiednim czasie poinformować uczestników o terminie, miejscu i temacie szkolenia. Wyznaczeni do przeprowadzenia szkolenia oficerowie winni być należycie przygotowani, zarówno pod względem opanowania referowanych zagadnień jak i w aspekcie umiejętności sprawnego kierowania przebiegiem zajęć; nadania im konstruktywnego charakteru celem gruntownego przyswojenia przez uczestników szkolenia zasadniczych treści tematu. Zajęcia powinny przebiegać w atmosferze aktywności i świadomości rangi decyzji o wprowadzeniu w życie z dniem 12 października 1977 r. nowych regulaminów.

Zajęcia powinny służyć: kształtowaniu klimatu powszechnej aprobaty dla nowych regulaminów; ukazywaniu ich humanistycznych, przepełnionych patriotyzmem i internacjonalizmem postanowień; rozwijaniu przekonania o konieczności skrupulatnego ich przestrzegania; podnoszeniu kultury zachowań i wzorowego postępowania w różnych okolicznościach życia wojskowego.

Jest sprawą bezsporną, że w trakcie tych zajęć nie sposób przedstawić wyczerpująco całego bogactwa uogólnionych doświadczeń LWP, które zawierają treści nowych regulaminów i dokumentów im towarzyszących (zasady etyki, obyczaje, ceremoniał wojskowy itd.). Stąd też przy opracowywaniu konstrukcyjnych założeń planu zajęć skoncentrować należy uwagę na wybranych zagadnieniach, najbardziej adekwatnych dla danej grupy środowiskowej. Nie byłoby wskazane sprowadzanie zajęć tylko do cytowania i komentowania postanowień poszczególnych punktów regulaminów. Chodzi natomiast o wyodrębnienie określonych zagadnień, zespolenie ich w zwartą całość oraz ukazanie zasadniczej istoty z punktu widzenia zadań uczestników szkolenia w skrupulatnej realizacji nakazów regulaminowych.

We wszystkich profilach zajęcia powinny być przygotowane i przeprowadzone tak, by stanowiły punkt wyjścia nie tylko dla praktyki wdrażania postanowień regulaminów, lecz także dla szerokiej, prowadzonej permanentnie działalności popularyzatorsko-wyjaśniającej, rozwijanej zarówno przez pionów dowódcze, ogniwa aparatu partyjno-politycznego jak i przez czynniki społecznego działania, organizacje partyjne i młodzieżowe, ognia Towarzystwa Wiedzy Wojskowo-Obronnej, Rady Podoficerów Zawodowych. Wymienione czynniki winny też podjąć działalność na rzecz ukształtowania (w okresie poprzedzającym zajęcia) klimatu szerokiego zainteresowania nowo wprowadzonymi regulaminami, pozytywnym wpływem ich postanowień na całokształt życia ogniw strukturalnych wojskowej zbiorowości.

W przygotowaniu się do zajęć w grupach obejmujących kadre zawodową, jak również w toku ich realizacji należy skoncentrować uwagę na:

- ukazaniu przejrzystości i jednoznaczności wykładni nowych regulaminów, zespolenia praw i obowiązków, które w równym stopniu dotyczą wszystkich żołnierzy, bez względu na zajmowaną przez nich pozycję w hierarchii służbowej i miejsce w realizacji zadań powierzonych siłom zbrojnym;

- podkreśleniu dorobku całej kadry zawodowej wojska, jej dojrzałości społeczno-politycznej, zawodowej, obywatelskiej, etyczno-moralnej;

- ukazaniu i zaakcentowaniu wszechstronnych przeobrażeń, o charakterze socjalistycznym, jakie dokonały się i utrwały w naszych siłach zbrojnych;

- podkreśleniu, że nowe regulaminy są odzwierciedleniem humanistycznych, patriotycznych i internacjonalistycznych treści stanowiących trwałą podstawę całokształtu szkolenia i wychowania w naszych ludowych siłach zbrojnych;

- wyeksponowaniu, że nowe regulaminy są wykładnikiem rangi sił zbrojnych oraz ich roli w całokształcie życia narodu, w zapewnieniu bezpieczeństwa państwu ludowemu i niezawodnej pomocy w pomyślnej realizacji zadań określonych wymogami obowiązku żołnierskiego;

- starannym udokumentowaniu konieczności pełnej identyfikacji postaw i działalności każdego żołnierza z duchem i literą regulaminowych postanowień — jako niezbędnym warunkiem ich skutecznej realizacji.

Konstrukcję problemową tematu należy odpowiednio dostosować do środowiska i jego lokalnej specyfiki (zaawansowania w znajomości przedmiotu uczestników szkolenia oraz ich funkcji w całokształcie pracy nad wdrażaniem nowych regulaminów).

W celu pełnego przedstawienia treści nowych regulaminów i skoncentrowania uwagi uczestników szkolenia na ich podstawowych założeniach można przyjąć następujący układ zagadnień:

1. Czynniki determinujące konieczność nowelizacji regulaminów.

2. Jedność praw i obowiązków myślą przewodnią nowych regulaminów oraz stymulatorem pozytywnego działania w siłach zbrojnych.

3. Humanistyczne, patriotyczne i internacjonalistyczne treści znowelizowanych regulaminów podstawą doskonalenia systemu szkolenia i wychowania oraz potęgowania moralno-bojowych zalet żołnierzy.

4. Nowe regulaminy odzwierciedleniem klasowego charakteru Sił Zbrojnych PRL i uzewnętrznieniem panujących w nich socjalistycznych stosunków zespalających wojskowe środowisko.

5. Kadra zawodowa w świetle nowych regulaminów — jej rola w osiągnięciu wysokich efektów szkoleniowo-wychowawczych uzyskiwanych na płaszczyźnie regulaminowych zasad szkolenia i wychowania.

W odniesieniu do żołnierzy zasadniczej służby wojskowej proponuje się wyeksponowanie (w toku zajęć) następujących zagadnień:

1. Rola i funkcja regulaminów w życiu wojska.

2. Charakter i istota zmian w ludowym Wojsku Polskim i ich odbicie w postanowieniach nowych regulaminów.

3. Patriotyczno-internacjonalistyczne treści nowych regulaminów wojskowych.

4. Prawa i obowiązki żołnierzy w świetle nowych regulaminów.

5. Nowe regulaminy wykładnią moralno-bojowych zalet żołnierzy armii socjalistycznej.

6. Ranga żołnierskich kolektywów oraz ogniw społecznego działania w postanowieniach regulaminów.

7. Regulaminy — zbiorem norm życia wojskowego — drogowskazem żołnierskiego postępowania.

W czasie zajęć doprowadzić do świadomości wszystkich żołnierzy, że nowe regulaminy to produkt konstruktywnej pracy całego wojska, to suma jego bogatych doświadczeń, ujętych w niezbędny zbiór postanowień dla podnoszenia działania dowództw, sztabów, wojsk, ogniw aparatu partyjno-politycznego i kolektywów żołnierskich.

Regulaminy Sił Zbrojnych PRL są podstawowym dokumentem ich patriotycznej żołnierskiej służby, świadectwem socjalistycznego charakteru, główną wykonawczą normą i wzorem działania.

Minister Obrony Narodowej
Wojciech Jaruzelski
generał armii

I. UWAGI WSTĘPNE

Znowelizowane regulaminy wojskowe: służby wewnętrznej, dyscypliny, służby garnizonowej i wartowniczej oraz musztry wchodzi w życie w dniu 12 października 1977 r., a więc w dniu żołnierskiego święta. Minister Obrony Narodowej ustalając taką datę obowiązywania nowych regulaminów nadał przez to temu, niezwykle ważnemu w życiu wojska, wydarzeniu nader uroczysty charakter. Akt ten ma bowiem swoją głęboką wymowę symbolu wierności i honoru żołnierskiego, co w szczególny sposób zobowiązuje do ścisłego przestrzegania w codziennej służbie i pracy przepisów regulaminów wojskowych, będących główną normą wykonawczą i wzorem patriotycznego działania każdego żołnierza w umacnianiu mocy obronnej kraju i wiernego służenia socjalistycznej Ojczyźnie. Doniosłość ustanowienia i wdrażania nowych regulaminów wynika także z faktu, że ich treść odpowiada jakościowo wyższemu etapowi rozwoju naszej armii oraz rozwojowi Polski budującej rozwinięte społeczeństwo socjalistyczne.

Kierując się intencją zapewnienia należytego pod każdym względem funkcjonowania norm regulaminowych w codziennym życiu wojska oraz potrzebą bliższego zapoznania, przede wszystkim kadry zawodowej, z bogatą i złożoną problematyką nowych regulaminów — w niniejszym opracowaniu podjęto rozważania nad przestankami i istotą zmian w znowelizowanych regulaminach. W szczególności wyeksponowano w nim aspekty ideowo-wychowawcze nowych regulacji. Zarysowano także na ich tle role i podstawowe zadania przełożonych, aparatu partyjno-politycznego, organizacji partyjnych i młodzieżowych, sądów honorowych i koleżeńskich i innych czynników społecznych uczestniczących w procesie szkolenia i wychowywania żołnierzy oraz umacniania dyscypliny, a więc w sferze kształtowania tych wartości, które w ogromnej mierze decydują o zdolności bojowej wojska. Jest to zatem materiał szkoleniowo-instrukcyjny, przeznaczony dla prowadzenia zajęć na temat nowych regulaminów. Po-

winien on być również wykorzystywany w procesie wdrażania regulaminów. Pamiętać ciągle bowiem trzeba, że prawidłowe stosowanie regulaminów wynika nie tylko ze znajomości samego tekstu przepisów, ale także, a może przede wszystkim, z głębokiego rozumienia ich istoty i przesłanek motywacyjnych, o czym w głównej mierze traktuje niniejsze opracowanie. Oddawane jest ono w ręce kadry zawodowej także z przekonaniem, że zostanie w pełni wykorzystane w celu wzbogacenia i udoskonalenia środków szkoleniowych i wychowawczych, zmierzających do zapewnienia w naszych siłach zbrojnych jak najwyższego poziomu przestrzegania regulaminów przez wszystkich żołnierzy.

II. POLITYCZNE, SPOŁECZNE I WOJSKOWE PRZESŁANKI WPROWADZENIA NOWYCH REGULAMINÓW

Dotychczasowe regulaminy, które obowiązują od 1.X.1970 r., odegrały niewątpliwie w życiu wojska pozytywną rolę, zwłaszcza w kształtowaniu wysokiej gotowości bojowej, umacnianiu dyscypliny i zwartości moralno-politycznej żołnierzy. W ciągu jednak wieloletniego okresu obowiązywania tych regulaminów, okresu wyjątkowo brzemiennego w ważne zmiany i wydarzenia o charakterze politycznym i społecznym, wyłoniła się konieczność wprowadzenia do ich treści istotnych zmian, odpowiadających aktualnemu, jakościowo wyższemu etapowi rozwoju naszej socjalistycznej armii.

Aby przedstawić wyczerpująco podstawowe przesłanki wprowadzenia nowych regulaminów, należy pokrótce omówić niektóre problemy wiążące się z ogólnymi zadaniami aktualnej polityki naszego socjalistycznego państwa.

Program budowy rozwiniętego społeczeństwa socjalistycznego obok przeobrażeń w sferze ekonomicznej, społecznej, politycznej i międzynarodowej, dotyczy także sfery świadomości i ideologii.

Wymaga on kształtowania socjalistycznego sposobu życia, pogłębiania i umacniania socjalistycznego patriotyzmu, poczucia obowiązku i dyscypliny obywatelskiej, upowszechnienia zasad socjalizmu w stosunkach między ludźmi, w ich myśleniu i postawach, wymaga rozkwitu socjalistycznej kultury. Zaspokajaniu potrzeb materialnych towarzyszyć powinien rozwój duchowy człowieka i nieustanny postęp moralny — czytamy w materiałach VII Zjazdu Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej.

Realizacja zatem nowej strategii naszej Partii i Rządu PRL w sprawie przyspieszonego rozwoju Polski i budowy rozwiniętego społeczeństwa socjalistycznego legła u podstaw podejmowania w ciągu ostatnich lat programowo ustalonych kierunków doskonalenia niemal

wszystkich dziedzin państwowej i społecznej działalności. Tego rodzaju zamierzenia realizowane są również w naszej socjalistycznej armii, która dysponując wielkim potencjałem ludzkim i technicznym oraz szeroką bazą szkoleniowo-wychowawczą, niezależnie od spełniania podstawowej funkcji obrony kraju, aktywnie uczestniczy w jego ekonomicznym i społecznym rozwoju. Zakończone zatem niedawno prace nad nowelizacją regulaminów wojskowych traktować należy jako konkretny przejaw realizacji w warunkach wojska tego generalnego programu.

Na przestrzeni lat, jakie minęły od wejścia w życie regulaminów z 1970 r., dokonały się w naszych siłach zbrojnych — tak zresztą jak w całym kraju — ważne przemiany społeczne. Wzrost poziomu wykształcenia kadry i żołnierzy służby zasadniczej, rozwój oświaty i kultury, umocnienie się organizacji partyjnych i młodzieżowych, podniesienie rangi organów kolegialnych w warunkach jednoosobowej odpowiedzialności dowódców, utrwalenie socjalistycznych stosunków międzyludzkich — wszystko to pogłębiło, właściwe socjalistycznej armii, zasady demokratyzmu.

Jak wiadomo, rady wojskowe i ciała kolegialne istnieją na wszystkich podstawowych szczeblach dowodzenia.

Zasada kolegialności ugruntowała się także w życiu pododdziałów i jednostek. Przypomnijmy, że od kilku lat funkcjonują w naszych siłach zbrojnych rady podoficerów, że obieralne ciała społeczne nadzorują wiele dziedzin życia wojskowego, że powołane zostały i potwierdziły swą przydatność w warunkach wojska organa kontroli społecznej.

W praktyce dyscyplinarnej ostatnich lat znalazły pełne odzwierciedlenie i potwierdziły pełną swą przydatność czynniki społecznego oddziaływania. Istotną rolę w pracy wychowawczej spełniają zwłaszcza sądy honorowe i koleżeńskie, organizacje młodzieżowe oraz kolektywy żołnierskie.

Znowelizowane regulaminy odpowiadają więc tym wszystkim społeczno-politycznym przemianom, które dokonały się w Polsce w wyniku realizacji polityki pogrudniowej naszej partii i które znalazły swoje odbicie w uchwałach partyjnych i aktach prawnych najwyższej rangi. Stwarzają one równocześnie płaszczyznę dalszego doskonalenia wewnętrznego życia wojska, pogłębiania demokratycznych zasad, umacniania jedności moralno-politycznej i gotowości bojowej wojska¹.

Niezależnie od przyczyn ogólnopolitycznych i społeczno-socjalnych prace nad nowelizacją regulaminów podyktowane były względami formalnoprawnymi, związanymi z wejściem w życie w ostatnim cza-

¹ Jedność praw i obowiązków. „Żołnierz Wolności” nr 155 z dnia 2—3 lipca 1977 r.

sie szeregu nowych aktów ustawodawczych i normatywnych. Oto niektóre z nich: ustawa o zmianie Konstytucji PRL, ustawy dotyczące rad narodowych i terenowych organów administracji państwowej, kodeks wykroczeń, kodeks pracy, ustawa i zarządzenie MON o służbie wojskowej żołnierzy zawodowych, uchwała Rady Ministrów i zarządzenie MON w sprawie organizacji, przyjmowania i załatwiania skarg i wniosków, ustawa karna skarbowa.

Potrzeba nowelizacji regulaminów wynikała także ze zmian, jakie zaszły w ostatnim czasie w uzbrojeniu, technice, wyposażeniu wojska oraz z postępu naukowego i organizacyjnego. Powstały więc warunki, a jednocześnie potrzeba ustalenia w regulaminach większych wymogów w sferze dyscypliny, w odniesieniu do dbałości o uzbrojenie, sprzęt techniczny i inne mienie wojskowe oraz w zakresie zabezpieczenia sprawniejszego i skuteczniejszego funkcjonowania wszystkich rodzajów służb. Zarysowała się również konieczność ustalenia właściwych relacji pomiędzy obowiązkami i odpowiedzialnością osób funkcyjnych, a ich prawami i kompetencjami.

Ogólnie można stwierdzić, że głównym celem obecnej nowelizacji regulaminów było dostosowanie ich do nowych, jakościowo wyższych potrzeb sił zbrojnych, usunięcia z nich wszystkiego, co się zdezaktualizowało lub co nie przyspiesza postępu i rozwoju. Prace nad nowelizacją zmierzały również do tego, aby:

- uczynić regulaminy bardziej komunikatywnymi (uporządkowanie treści i układu, eliminacja powtórzeń, uściślenie zapisów. postanowień);
- ustalić właściwy stopień szczegółowości i unifikacji, ograniczając je do spraw zasadniczych i problemów, które wymagają i kwalifikują się do szczegółowego unifikowania niezależnie od rodzaju sił zbrojnych, rodzaju wojska, służby i typu jednostki;
- pozostawić niezbędny margines na pomysłowość i inicjatywę dowódców;
- dostosować postanowienia regulaminowe do nowych wymagań służbowych, opierając je na podstawach naukowej organizacji pracy;
- zachować i utrwalić w regulaminach postępowe tradycje związane z historią, kulturą i obyczajami narodu polskiego;
- zawrzeć w postanowieniach możliwie najlepiej nie tylko stan aktualny potrzeb, ale także realną wizję jutra naszych sił zbrojnych.

Czy zamierzony cel został osiągnięty? Na pytanie to można odpowiedzieć dopiero wtedy, gdy regulaminy poddane zostaną surowej weryfikacji życia.

III. GŁÓWNE KIERUNKI NOWELIZACJI ORAZ ZMIANY OBEJMUJĄCE WSZYSTKIE REGULAMINY

Generalnym założeniem zmian wprowadzonych do regulaminów jest dalsze usprawnienie systemu funkcjonowania tych wszystkich czynników i ogniw w jednostkach wojskowych, które mają najistotniejszy wpływ na gotowość bojową, dyscyplinę i stan moralno-polityczny żołnierzy. Zmiany te obejmują przede wszystkim postanowienia regulaminu służby wewnętrznej, jako regulaminu podstawowego, wiodącego oraz postanowienia regulaminu dyscyplinarnego traktującego głównie o problematyce kształtowania zdyscyplinowanych postaw żołnierzy. I tak:

1. nadano większą rangę zagadnieniom, które bezpośrednio dotyczą procesów efektywniejszego dowodzenia, szkolenia i utrzymania należytego porządku wojskowego;

2. podkreślono szczególną rolę garnizonu m.st. Warszawy jako symbolu patriotyzmu i bohaterstwa narodu polskiego oraz głównego ośrodka życia politycznego, gospodarczego i naukowego kraju. Dlatego żołnierzy, którzy przebywają w garnizonie stołecznym, obarczono obowiązkiem przejawiania szczególnej troski za godne reprezentowanie wojska wobec społeczeństwa, nienaganne zachowanie, zdyscyplinowanie i wzorowy wygląd zewnętrzny. Zobligowano także dowódców wszystkich jednostek do należytego przygotowania żołnierzy pod względem zachowania i wyglądu zewnętrznego, kierowanych do m.st. Warszawy;

3. usprawniono system i operatywność funkcjonowania służb wewnętrznych, garnizonowych i patrolowych, zwiększono zakres ich usprawnień i obowiązków;

4. zaostrzono wymogi i rygory w zakresie zabezpieczenia uzbrojenia, ochrony przeciwpożarowej, utrzymania warunków zdrowotnych żołnierzy, przestrzegania warunków bhp oraz ochrony środowiska;

5. zwiększono troskę o żołnierza, o zaspokojenie jego potrzeb bytowych, socjalnych i kulturalnych, stwarzając przez to optymalnie korzystne warunki służby, która musi być pełniona z pełnym zaangażowaniem i poświęceniem;

6. stworzono dowódcom możliwość elastycznego regulowania nie-

których szczegółów toku służby i życia jednostki w dostosowaniu do specyfiki jednostki i lokalnych warunków;

7. stworzono lepsze gwarancje ochrony praw i swobód obywatelskich żołnierzy (nietykalność osobistą, cześć i honor, regulaminowe traktowanie itp.);

8. uporządkowano i odpowiednio zmodyfikowano przepisy regulaminów służby wewnętrznej oraz służby garnizonowej i wartowniczej pod kątem skuteczniejszego przeciwdziałania wypadkom z bronią. W szczególności znowelizowano zasady użycia broni, ustalając przepisy wspólne dla służby wartowniczej i patrolowej. Istotę zmiany stanowi ograniczenie użycia broni przez oddanie strzału wyłącznie do osób, które bezpośrednio zagrażają życiu wartownika lub życiu żołnierza patrolu, albo dokonują czynnego zamachu na obiekty ochraniające przez warty. Wyraźnie zawężono możliwość użycia broni przez oddanie strzału w czasie ucieczki zatrzymanego do sytuacji, gdy uciekającym jest sprawca niebezpiecznego przestępstwa (np. zabójstwa, szpiegostwa, sabotażu, podpalenia). W świetle dotychczas obowiązujących przepisów wartownik mógł użyć broni wobec każdego oddanego pod jego ochronę żołnierza, który usiłuje zbiec. Dochodziło w związku z tym do wypadków bezpodstawnego użycia broni, pociągających za sobą tragiczne następstwa;

9. poważnie rozszerzono wszystkie te wartości wychowawcze, moralne i praworządnościowe, które mają decydujący wpływ na kształtowanie pożądanych postaw ideowo-moralnych żołnierzy oraz na właściwe, oparte na socjalistycznych zasadach współżycie w kolektywach żołnierskich. Między innymi zwiększono katalog wyróżnień, podniesiono ich rangę wychowawczą oraz rozszerzono rolę czynnika społecznego w praktyce dyscyplinarnej;

10. zmiany dotyczące systemu kar z jednej strony umacniają zasadę obiektywizmu i zindywidualizowanego podejścia do sprawców przewinień — z drugiej zaś wyraźnie zaostrzają kryteria odpowiedzialności wobec żołnierzy niezdyscyplinowanych, systematycznie naruszających zasady dyscypliny wojskowej;

11. znacznie zwiększono zakres uprawnień dyscyplinarnych dowódców podstawowego szczebla dowodzenia, a więc tych przełożonych, którzy bezpośrednio i najgłębiej uczestniczą w procesie szkolenia i wychowania;

12. dostosowano regulamin musztry do aktualnych potrzeb wojska i jego wyposażenia w nowoczesny sprzęt i uzbrojenie. Ujęto w nim wszystkie przepisy skreślające zasady musztry, które dotychczas zawarte były w oddzielnych instrukcjach i wytycznych, np.: do poszczególnych rodzajów musztry włączono musztrę na pojazdach. Wyłączono natomiast z regulaminu luźną musztrę jako tematycznie związaną ze szkoleniem proponując przeniesienie jej do regulaminu walki. Ponadto wprowadzono cały szereg zmian, które usprawniają i uprasz-

czają wydawanie komend i wykonywanie poszczególnych czynności musztry pojedynczej i zespołowej.

Niektóre z wymienionych zagadnień, np. udział czynnika społecznego w praktyce dyscyplinarnej, kształtowanie postaw ideowo-moralnych podwładnych, nowości w systemie wyróżnień i kar itp. są szczegółowo omówione w dalszej części opracowania. Ponadto szersze wyjaśnienia dotyczące poruszonych zagadnień zawiera wydany w formie broszury dodatek do *Przeglądu Wojsk Lądowych* nr 9 z 1977 r.

A oto charakterystyka zmian, które obejmują wszystkie cztery regulaminy wojskowe:

1. wyeliminowano zbyt szerokie opisy postanowień w sprawach oczywistych lub mniej ważnych, bądź niektóre regulacje, głównie dotyczące przebiegu uroczystości służbowych, przeniesiono do *Ceremoniału Wojskowego*. Zrezygnowano ponadto z przepisów, które — w wyniku zmian organizacyjnych wojska albo wprowadzenia nowego uzbrojenia — straciły swą aktualność;

2. zrezygnowano z wykładni do regulaminów, wychodząc z założenia, że treść regulaminów powinna być na tyle komunikatywna, aby nie wymagała dodatkowych objaśnień. Zawarte w dotychczasowej wykładni istotne wskazówki merytoryczne włączono do treści nowych regulaminów nadając im moc obowiązującą;

3. nadano jednoznaczne określenia ważniejszym terminom i stwierdzeniom używanym w obrębie poszczególnych regulaminów. W tym celu każdy regulamin (z wyjątkiem musztry) zawiera indeks znaczeniowy pojęć, stanowiący jego integralną część;

4. wyłączono z regulaminów wszystkie wzory dokumentów. Zostały one poważnie zmodyfikowane pod kątem zwiększenia ich użyteczności praktycznej i przeniesione do oddzielnego wydawnictwa Sztabu Generalnego WP. W wydawnictwie tym zawarto wzory modelowe dokumentów oraz wzory formularzy, znaków i urządzeń ochronnych ustanowionych przepisami regulaminów, a także wykaz innych dokumentów, formularzy, znaków i urządzeń ochronnych, na które przepisy regulaminów powołują się, lecz nie zamieszczają ich wzorów (aby nie dublować innych przepisów, które zawierają już te wzory). Ta ostatnia część wydawnictwa wymienia jedynie akty prawne (normatywne), które szczegółowo traktują o tych dokumentach, formularzach, znakach i urządzeniach. Dokonano także zasadniczych zmian w rodzaju i ilości innych załączników — odpisów z odpowiednich aktów prawnych (normatywnych), ograniczono je w zasadzie tylko do wyciągów, przy czym zawarto w nich, treść bezpośrednio wiążącą się z postanowieniami regulaminów. Ponadto dla ułatwienia dowódcom posługiwania się regulaminami wprowadzono nowe załączniki. Są to przeważnie wyciągi z przepisów mających związek z problematyką życia wojskowego, które weszły w życie po 1970 roku, to jest w czasie obowiązywania dotychczasowych regulaminów.

IV. ISTOTA I FUNKCJE DISCYPLINY W SIŁACH ZBROJNYCH PRL

W kraju budującym rozwinięte społeczeństwo socjalistyczne dyscyplina ma polityczne, klasowe, ogólnonarodowe i państwowe znaczenie. Rangę dyscypliny określa Konstytucja PRL, regulaminy wojskowe, wskazuje na nią przysięga wojskowa. Jej istotę i funkcję zaakcentował na III Plenum Komitetu Centralnego Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej I Sekretarz KC tow. E. Gierek:

Obecny etap rozwoju naszego społeczeństwa wymaga szczególnie wysokiego poziomu dyscypliny. Powszechna dyscyplina w działaniu wszystkich ogniw gospodarki i życia społecznego, w stosunku do każdego pracownika, do jego obowiązków — to niezbędna przesłanka wyższej jakości pracy.

Dyscyplina, wymagalność, konsekwentne wykonawstwo jest współcześnie kluczem do rozwiązywania większości problemów wojska, jest niezbędnym warunkiem uzyskania wysokiej jakości wszelkich działań. Dyscyplina jest konstrukcją i spoiwem armii. DLA SPOŁECZEŃSTWA MUNDUR JEST SYMBOLEM DISCYPLINY. Od żołnierza oczekuje się wzorowego przestrzegania prawa i socjalistycznych norm współżycia społecznego, godnego zachowania, rzetelności, porządku, kultury.

W ostatnich latach system ideowego, obywatelskiego wychowania żołnierzy zyskał nowy mocny punkt oparcia w Zasadach etyki zawodowej żołnierza Polski Ludowej, Obyczajach żołnierzy zawodowych ludowego Wojska Polskiego, Zasadach działania kadrowego w Siłach Zbrojnych PRL, a ostatnio w nowo wprowadzonych regulaminach Sił Zbrojnych PRL.

Pogłębienie socjalistycznego charakteru stosunków międzyludzkich, nacisk na kulturę życia, tworzenie aktywności społecznej i wyzwala-

nie zdrowej inicjatywy przyczyniły się do potwierdzenia przez zdecydowaną większość żołnierzy wysokich walorów moralno-politycznych, sumiennego stosunku do służby wojskowej, zdyscyplinowania. Doskonalenie umiejętności pedagogicznych kadry wniosło do praktyki dyscyplinarnej nowe efektywne elementy. Niezwykle pożyteczne było wzbogacenie form opartych na podłożu społecznym: organizacji partyjnej i młodzieżowej, kolektywach żołnierskich, opinii środowiska.

Przytoczone wyżej myśli i stwierdzenia na temat dyscypliny zaczerpnięto ze wstępu aktualnie obowiązującego *Programu umacniania dyscypliny w Siłach Zbrojnych PRL...* Uczyniono to w przekonaniu, że oddają one najbardziej trafnie istotę, rangę i zasadnicze walory dyscypliny w dobie budowy rozwiniętego społeczeństwa socjalistycznego.

Przed przystąpieniem jednak do szczegółowego omówienia problemów dyscypliny wynikających ze zmian wprowadzonych do regulaminów, pokrótce omówić należy niektóre jej ogólniejsze aspekty ideowopolityczne, społeczne i ściśle wojskowe.

Dyscyplina wojskowa odzwierciedla określone wewnętrzne stosunki społeczne istniejące w wojsku, określony układ stosunków służbowych między żołnierzami związanych bezpośrednio z zadaniami sił zbrojnych i ich hierarchiczno-autorytatywną organizacją, a przede wszystkim warunki ustrojowe państwa, w jakich działa wojsko. Zależnie od tych warunków społeczno-politycznych i ustrojowych państwa dyscyplina ta skłania się swą treścią do dyscypliny formalnej lub dyscypliny świadomej, jako tej najwyższej, możliwej do osiągnięcia formy dyscypliny wojskowej.

Dyscyplina świadoma opiera się na świadomości, na zrozumieniu konieczności podporządkowania się określonym rygorom w imię realizacji ważnych i doniosłych celów.

Jeszcze wyższy typ rewolucyjnej dyscypliny wojskowej, opartej na poświęceniu, ofiarności i świadomości mas robotniczych i chłopskich, zrodziła Wielka Socjalistyczna Rewolucja Październikowa. Dowiodła ona jak dalece na polu walki o zwycięstwo decyduje morale żołnierza, jego świadomość celu walki, konsekwencja i zdyscyplinowanie — nie zaś tylko sama broń.

Tak pojęta świadoma dyscyplina w pełni współgra z potrzebami współczesnej armii i przyszłego pola walki, które wymaga od żołnierza nie wymuszonego, lecz dobrowolnego, aktywnego i rzetelnego wykonywania swych obowiązków.

W przeciwieństwie do armii kapitalistycznych w zrodzonych przez Polskę Ludową siłach zbrojnych naszego kraju nie ma sprzeczności interesów między robotnikami i chłopami oraz inteligencją pracującą a żołnierzami czy państwem. Znikły też sprzeczności klasowe wewnątrz wojska. Oficer i żołnierz służby zasadniczej ludowego Wojska Polskiego wywodzą się z tych samych środowisk społecznych, jedna-

kowo wywodzą się z ludu, łączy ich ten sam cel i jednej służą sprawie. Jako członków społeczności socjalistycznej spaja ich ta sama ideologia, ten sam wspólny klasowy interes wyrażający się w wiernej służbie własnego narodu zbratanego jednością idei i zadań z innymi narodami państw socjalistycznych oraz masami pracującymi świata. Jedno zabarwienie nosi ich patriotyzm, jednakowe są motywy ich siły duchowej kształtowane przez socjalistyczną świadomość.

Ideowość jest tym podstawowym spoiwem cementującym nasze siły zbrojne, a tym samym i istotnym elementem ich gotowości bojowej. Walczyć zwycięsko, z napięciem wszystkich sił fizycznych i psychicznych zdolne są jedynie armie głęboko przepocone humanizmem, walczące w obronie interesów ludu pracującego, armie, których żołnierze przepełnieni są głębokim patriotyzmem i internacjonalizmem, bojowym koleżeństwem¹. Między innymi dlatego nasze regulaminy w większym niż dotychczas stopniu podkreślają ideowość i patriotyzm służby w ludowym Wojsku Polskim.

Podstawą dyscypliny wojskowej jest miłość Ojczyzny, wierność Narodowi i ustrojowi socjalistycznemu, świadomość potrzeby jak najlepszego służenia Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej, poczucie osobistej odpowiedzialności za powierzony obowiązek obrony kraju, szczególna cześć i przywiązanie do symboli Państwa Polskiego i jego Sił Zbrojnych, zwłaszcza godła, flagi, hymnu, sztandaru jednostki i bandery wojennej — czytamy w regulaminie dyscyplinarnym. Ponadto w tym samym regulaminie stwierdza się, że Zasadniczymi czynnikami mającymi wpływ na umacnianie dyscypliny są: zaangażowana postawa społeczno-polityczna...

Natomiast przepisy nowego regulaminu służby wewnętrznej mocno akcentują potrzebę doskonalenia internacjonalistycznej, nierozrwalnej przyjaźni z Armią Radziecką i innymi armiami państw socjalistycznych. **Przyjaźń ta** — główne ogniwo internacjonalistycznego wychowania w naszych siłach zbrojnych — stanowi i stanowić będzie fundament naszej niepodległości.

Siły zbrojne krajów socjalistycznych łączy wspólna idea, konieczność wspólnej obrony swoich interesów narodowych i zdobyczy socjalistycznych. Razem stoimy na straży zdobyczy ludzi pracy, na straży władzy ludowej.

Potega militarna krajów socjalistycznych, a przede wszystkim olbrzymi potencjał obronny Kraju Rad, skutecznie paraliżują poczynania sił imperialistycznych.

Odnotowania wymaga również to, że zmiany wprowadzone do re-

¹ Sylwester Golec, „Biuletyn Informacyjny” GZP WP, 1970, nr 11 (401), s. 29 i 33.

gulaminu służby wewnętrznej rozszerzają i konkretyzują zasady wychowawcze odnoszące się do sfery etyki i stosunków międzyludzkich, a więc tych problemów, które w systemie społeczno-politycznym państwa i armii socjalistycznej odgrywają wiodącą rolę.

W tym:

1. Wyeksponowano rolę podstawowych cech żołnierskich, niezbędnych żołnierzowi w działaniu w trudnych warunkach (na przyszłym polu walki) i we współżyciu społecznym. Nadano dużą rangę, zwłaszcza takim cechom jak: odwaga, zdolność do poświęceń, hart, wytrwałość, wytrzymałość na trudy życia żołnierskiego oraz umiejętność postępowania w warunkach wymagających napięcia wszystkich sił fizycznych i psychicznych, samodzielność i inicjatywa w działaniu, wysoka wymagalność wobec siebie i podwładnych;

2. Rozszerzono definicję właściwie rozumianego koleżeństwa. Sformułowano twierdzenie, że **ŻOŁNIERZ ŻOŁNIERZOWI JEST TOWARZYSZEM BRONI**. Zobligowano w ten sposób każdego żołnierza bez względu na posiadany stopień wojskowy i zajmowane stanowisko służbowe do wzajemnej życzliwości, a gdy zajdzie potrzeba — także do ofiarnej pomocy. Mocno zaakcentowano również to, że **żołnierz pomaga innym w każdej dobrej sprawie, a przede wszystkim słabszemu i mniej doświadczonemu w służbie koledze**. Z drugiej strony rozwinęto tezę, że **żołnierz musi otwarcie i zdecydowanie zwracać koledze uwagę na każdy przejaw jego niewłaściwego postępowania**. Żle bowiem pojmuje koleżeństwo ten, kto nie przeciwdziała możliwości popełnienia czynów sprzecznych z porządkiem prawnym i zasadami dyscypliny wojskowej lub czyni takie przemilcza.

Dyscyplina wojskowa jest jedną z postaci dyscypliny społecznej, stanowi jeden z podstawowych składników stosunków społecznych istniejących w siłach zbrojnych. W porównaniu z ogólną dyscypliną społeczną dyscyplina wojskowa charakteryzuje się pewnymi szczególnymi właściwościami wynikającymi z istoty wojska, z jego organizacji i zadań. Spełnia ona funkcje, które nadają organizacji sił zbrojnych niezbędną sprężystość działania, operatywność i skuteczność — elementy tak bardzo nieodzowne przy prowadzeniu walki. Znaczenie dyscypliny wojskowej zwiększa się w miarę narastania złożoności pracy żołnierskiej, jako kombinowanej, zespołowej działalności wojskowej. Organizacja wojska, a zwłaszcza ściśle współdziałanie ze sobą różnych rodzajów wojsk i służb oraz posługiwanie się skomplikowanym sprzętem uzbrojenia wymaga ogromnej precyzji działania, ścisłego i dokładnego wykonawstwa, punktualności. Bez spełnienia tych wymogów najlepsze nawet plany i rozkazy dowódców nie zostałyby zrealizowane. Dlatego też współczesna dyscyplina wojskowa jest niczym innym, jak właśnie dyscypliną wytężonej pracy, sprawnej organizacji, dokładnego wykonawstwa, bezwzględnej

punktualności, racjonalnego wykorzystywania techniki, a także panowania nad emocjami w obliczu niebezpieczeństwa lub innych trudnych sytuacji.

Jest to dyscyplina wytrwałości, posłuszeństwa i poświęcenia. Taka dyscyplina może się wytworzyć tylko przy wykorzystaniu najbardziej wartościowych pierwiastków świadomości człowieka. Jest ona wyrazem jego dojrzałości politycznej i moralnej, jego zdecydowania patriotycznej postawy obywatelskiej². W tym kontekście istnieje również ścisły związek między dyscypliną wojskową a dyscypliną społeczną. **Potrzeba dyscypliny wyrasta bowiem z gorącego umiłowania Ojczyzny, z obowiązku wiernego służenia narodowi i socjalistycznemu ustrojowi oraz z wiary w szczytne cele obrony kraju.**

Problem ten najlepiej charakteryzują słowa Ministra Obrony Narodowej generała armii Wojciecha Jaruzelskiego:

...Wojsko powinno być naśnikiem wartości państwowych, wychowania i myślenia państwowego. Ma to się wyrażać zarówno w życiu wojska jak też i w postaci promieniowania na społeczeństwo, zwłaszcza na młodzież, przykładami zdyscyplinowania, kultury politycznej, właściwego stosunku do władz, do decyzji państwowych... Dyscyplina ma państwowe, ogólnonarodowe znaczenie. Wojsko służy narodowi, jest ważnym ogniwem ludowego państwa. Naród zatem oczekuje od wojska ścisłego przestrzegania zasad służby żołnierskiej, dyscypliny i porządku, godnego zachowania i wysokiej kultury.

Znamienne są również w tym względzie słowa wypowiedziane przez Szefa Głównego Zarządu Politycznego WP generała broni Włodzimierza Sawczuka.

...Każdy żołnierz musi wynieść z wojska ugruntowane nawyki zdyscyplinowania, zamiłowanie do porządku i rzetelnej pracy. Musi spełniać w swoim otoczeniu rolę nosiciela i popularyzatora pożądanych wartości społeczno-politycznych i moralnych.

Dla podniesienia zatem rangi zagadnień decydujących o istocie i charakterze dyscypliny wojskowej, a nadto dostrzegając nowe jej funkcje w związku z aktualnymi zadaniami naszej socjalistycznej armii — wprowadzono do regulaminu nowy rozdział zatytułowany *Dyscyplina wojskowa*. Zawarta w nim definicja dyscypliny została poważnie zmodyfikowana w porównaniu do treści definicji przyjętej w ustawie z 1963 r. o dyscyplinie wojskowej oraz o odpowiedzial-

² Przemysław Przewłocki, *Karność — podstawą siły i gotowości bojowej wojska*, GZP WP, 1969, s. 16.

ności żołnierzy za przewinienia dyscyplinarne i za naruszenie honoru i godności żołnierskiej³.

Definicji tej nadano następującą treść:

1. Żołnierz, jako obywatel Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej, powinien być wzorem przestrzegania przepisów prawa, socjalistycznych norm współżycia społecznego, bronić w każdej sytuacji interesów Państwa oraz ściśle stosować się do wymogów dyscypliny wojskowej.

2. Dyscyplina wojskowa jest to ściśle podporządkowanie się każdego żołnierza zasadom postępowania określonym w regulaminach i innych przepisach wojskowych oraz rozkazom i poleceniom przełożonych, a w sytuacjach szczególnych przewidzianych w regulaminach — także starszych.

Myślą przewodnią tak określonej definicji dyscypliny jest wyeksponowanie zasad postępowania żołnierza jako obywatela zobligowanego do wzorowego przestrzegania ogólnie obowiązujących w kraju przepisów prawa i socjalistycznych norm współżycia społecznego poszerzonych o dodatkowe wymagania wynikające ze specyfiki służby wojskowej. Ten ostatni zespół nakazów nazwano dyscypliną wojskową. Ponadto punkt 1 regulaminu w przedstawionej wersji nie dubluje — tak jak to miało miejsce dotychczas — nakazów ustanowionych już przez inne akty prawne⁴, lecz nakłada na żołnierzy dodatkowe — wyższe wymagania, zobowiązuje go, aby był wzorem przestrzegania przepisów prawa, socjalistycznych norm współżycia społecznego oraz by bronił w każdej sytuacji interesów państwa. Tego rodzaju regulaminowy nakaz podnosi rangę społeczną żołnierza i mocniej łączy go z interesem państwa i społeczeństwa. Jest sprawą oczywistą, że zasad postępowania żołnierza w sprawach wojskowych i społecznych nie można rozpatrywać w oderwaniu. Istnieje i stale się pogłębia współzależność między dyscypliną wojskową a społeczną. Dopiero w połączeniu wymogów obu dyscyplin może powstać pełny wzorzec zdyscy-

³ W dniu 30 czerwca 1977 r. Sejm PRL uchwalił ustawę zmieniającą tej samej rangi akt prawny z 1963 r. o dyscyplinie wojskowej oraz o odpowiedzialności żołnierzy za przewinienia dyscyplinarne i za naruszenie honoru i godności żołnierskiej. Nowe treści tej ustawy znalazły pełne odzwierciedlenie w znowelizowanych regulaminach wojskowych, zwłaszcza dyscyplinarnym.

⁴ Według treści dotychczasowej definicji dyscypliny wojskowej żołnierz był m.in. zobligowany do przestrzegania przepisów prawa, a więc całego systemu prawnego obowiązującego w państwie. Przestrzeganie porządku i zasad określonych we wszystkich gałęziach systemu prawnego jest nakazane wszystkim bez wyjątku obywatelom bezpośrednio w Konstytucji PRL (art. 76). Ten konstytucyjny nakaz nie wynika przecież z dyscypliny wojskowej, gdyż jest kierowany do wszystkich obywateli niezależnie od tego, jaka jest ich pozycja społeczna, i bez względu na to, jakie funkcje oni pełnią w ramach socjalistycznych stosunków społecznych.

plinowanego żołnierza. Głęboki patriotyzm i wysoka świadomość obywatelska oraz wierność wojskowej powinności, przysiędze wojskowej — to główne i nierozdzielne wartości honoru i zdyscyplinowania żołnierza.

W punkcie 3 regulaminu dyscyplinarnego rozwinęto opisane wyżej zasady ogólne przez skonkretyzowanie głównych cech zdyscyplinowanego żołnierza. Do cech tych między innymi zaliczono:

- ▲ wierność przysiędze wojskowej,
- ▲ czujność wobec wrogów narodu,
- ▲ strzeżenie tajemnicy państwowej i służbowej,
- ▲ ściśle i terminowe wykonywanie rozkazów,
- ▲ wzorowe wykonywanie obowiązków żołnierskich,
- ▲ strzeżenie powierzonego uzbrojenia, sprzętu technicznego i innego mienia wojskowego i społecznego, dbanie o ich stan oraz racjonalne użytkowanie,
- ▲ zdecydowane przeciwdziałanie naruszeniom dyscypliny wojskowej oraz wszelkim przejawom zła społecznego, zwłaszcza powstrzymywanie innych od naruszenia porządku wojskowego lub publicznego, a także udzielanie w zakresie utrzymania porządku niezbędnej pomocy przełożonym i starszym oraz funkcjonariuszom państwowym.

Kształtowanie tych cech i wszelkich im podobnych, np. przywiązanie do dowódcy, koleżeństwo żołnierskie, hart moralny i fizyczny, odwaga, skromność, prawdomówność, pomysłowość i spryt żołnierski, jest przedmiotem uporczywej pracy ideowo-wychowawczej.

W określonych sytuacjach każda z wymienionych cech nabiera szczególnego znaczenia, a wszystkie razem składają się na ogólny kształt zdyscyplinowanej postawy żołnierza. Właściwie i trwale ukształtowane oraz należycie wykorzystane w codziennym życiu cechy żołnierskie świadczą o osobistym zdyscyplinowaniu. Zdyscyplinowanie to stanowi czynnik warunkujący wysoką jakość oraz niezawodność dyscypliny wojska. Samozdyscyplinowanie jest wyrazem wewnętrznej akceptacji nakazów i norm regulujących porządek i tryb życia wojskowego oraz świadomej aprobaty nadrzędności potrzeb społecznych i sił zbrojnych jako całości. Jest ono zasadniczym ogniwem tworzenia i umacniania dyscypliny zbiorowości żołnierskich. Osobiste i zespołowe zdyscyplinowanie stanowi zatem dialektyczną jedność. Niektóre ważniejsze cechy żołnierskie wymagają w tym kontekście szerszego omówienia.

WIERNOŚĆ PRZYSIĘDZE WOJSKOWEJ

Przysięga wojskowa jest przede wszystkim dużej wagi państwowym aktem polityczno-prawnym, który nakłada na żołnierzy w oparciu o Konstytucję PRL określone obowiązki. Żołnierz ślubując

wierność Ojczyźnie zobowiązuje się uroczyście m.in. być zdyscyplinowanym i czujnym obrońcą wolności, praw ludu pracującego, niepodległości oraz nienaruszalności granic naszego kraju, dochować wierności Rządowi PRL, stać nieugięcie na straży pokoju w braterskim przymierzu z Armią Radziecką i innymi sojuszniczymi armiami.

W końcowej części roty przysięgi wojskowej mocno i jednoznacznie brzmią słowa o grożących konsekwencjach dla tych, którzy chcieliby złożone uroczyście ślubowanie złamać.

Przysięga wojskowa pozostaje na długo w pamięci żołnierzy nie tylko ze względu na swój uroczysty i podniosły charakter, ale również dlatego, że jest przełomową chwilą dla młodego człowieka, który od tego momentu staje się pełnoprawnym żołnierzem.

Głęboki, społeczny sens przysięgi wojskowej i jej skutków prawnych polega na tym, że **żołnierz składa przysięgę nie tylko instytucji państwa ludowego, ale całemu narodowi.**

Szczególnego podkreślenia wymaga również i to, że **przysięga obowiązuje wszystkich żołnierzy**, bez względu na stopień, stanowisko służbowe i wykonywaną funkcję. Zachowuje ona swoją moc i aktualność w ciągu całego okresu trwania służby wojskowej, zobowiązuje do godnej, patriotycznej i obywatelskiej postawy żołnierzy również po jej zakończeniu — w rezerwie.

Należy w tym miejscu podkreślić — co w istotny sposób wiąże się z omawianym zagadnieniem — że na wstępie nowego reglaminu służby wewnętrznej umieszczono emblemat odznaczenia „*Siły Zbrojne w Służbie Ojczyzny*”, a pod nim — treść artykułów z Konstytucji PRL traktujących o zadaniach sił zbrojnych oraz o zaszczytnym i patriotycznym obowiązku służby wojskowej. Natomiast na następnej stronie umieszczono wizerunek odznaki „*Grunwaldzkiej*” oraz treść roty przysięgi wojskowej.

Wymienione elementy tworzą zwarty układ symboli o głębokiej wymowie patriotycznej.

CZUJNOŚĆ ORAZ STRZEŻENIE TAJEMNICY PAŃSTWOWEJ I SŁUŻBOWEJ

Źródłem wartości dyscypliny w socjalistycznej armii, przesłanką jej głębokiej motywacji jest ustrój społeczno-polityczny naszego państwa. Proces wychowania społeczeństwa, a w szczególności młodego pokolenia, przygotowania go do życia, pracy i obronności, kształtowania jego światopoglądu przebiegał i przebiega w walce klasowej, w warunkach bezkompromisowej konfrontacji ideologicznej między socjalizmem a kapitalizmem. Dyscyplina wojskowa, która stanowi specyficzny rodzaj dyscypliny społecznej — o czym już wcześniej wspo-

minano — oraz nieodłączny element ładu socjalistycznego spełnia w tej konfrontacji szczególną funkcję.

Reakcyjne i imperialistyczne siły dążą do osłabienia oraz zniszczenia państw obozu socjalistycznego. W tym celu tworzą one agresywne bloki wojskowe, rozwijają do olbrzymich granic zbrojenia, podsycają zapalne ogniska w różnych punktach świata, mącą umysły ludzkie przez prowadzenie dywersji ideologicznej.

Obce wywiady — stanowiące narzędzie polityki zagranicznej państw kapitalistycznych — prowadzą intensywną działalność w krajach obozu socjalistycznego przez werbowanie i nasyłanie swoich agentów, którzy nie przebierają w metodach i środkach, aby zdobyć cenne wiadomości o sile obronnej tych państw.

Przykłady z ostatnich lat dotyczące działalności szpiegowskiej wskazują na konieczność nieustannej czujności, która w szczególności obowiązuje wszystkich żołnierzy. Jesteśmy bowiem zobowiązani do obrony tego co najcenniejsze — niepodległości Ojczyzny, władzy ludowej i zdobyczy mas pracujących. Sprawami związanymi z wykrywaniem, demaskowaniem i unieszkodliwianiem wrogiej — szpiegowskiej działalności zajmuje się Wojskowa Służba Wewnętrzna. Udzielanie pomocy pracownikom WSW w zwalczaniu wszelkich form penetracji obcych wywiadów jest obowiązkiem wszystkich obywateli, zwłaszcza żołnierzy. Czujność jest bowiem niezawodnym i skutecznym orężem w paraliżowaniu działalności obcych wywiadów oraz w ogóle wrogiej działalności skierowanej przeciwko władzy ludowej lub jej siłom zbrojnym.

W obecnych warunkach walki ideologicznej i nasilonej penetracji wywiadowczej konieczne jest pogłębianie i wyostrzanie działalności profilaktycznej w zakresie szczelnej ochrony tajemnicy państwowej i służbowej.

Z wymienionych względów zaszczepiać trzeba żołnierzom, pracownikom cywilnym i rodzinom kadry nawyk widzenia zadań w zakresie ochrony tajemnicy w aspekcie zasadniczej sprzeczności klasowej oraz ostrej walki ideologicznej. Obowiązek strzeżenia tajemnicy istnieje na każdym kroku. W szczególności w działalności służbowej i partyjno-politycznej należy: czujnie przeciwdziałać penetracji obiektów wojskowych, konsekwentnie zwalczać nieodpowiedzialne gadulstwo i niefrasobliwość, bezwzględnie egzekwować ściśle przestrzeganie zasad postępowania z dokumentami i wiadomościami niejawnymi, otoczyć najwyższą ochroną pracę tajnych kancelarii, hali maszyn, ośrodki przetwarzania informacji itp., zaostriżyć sankcje wobec wszystkich, którzy nie stosują się do określonych przepisów dotyczących zachowania tajemnicy.

Dbłość o zachowanie tajemnicy wojskowej była zawsze i wszędzie matką sukcesu bojowego. Od umiejętności ukrycia przed wrogiem nie-raz nawet najdrobniejszych informacji zależała możliwość zaskoczenia

go lub też uniknięcia jego ciosu. O tym ciągle musimy pamiętać, także w warunkach pokoju.

Szczegółowe zasady dotyczące zachowania czujności oraz przestrzegania tajemnicy państwowej i służbowej określają punkty 17 i 18 regulaminu służby wewnętrznej.

ŚCISLE I TERMINOWE WYKONYWANIE ROZKAZÓW

Karność stanowi jedną z najbardziej zasadniczych cech dyscypliny wojskowej. Właściwa realizacja tej zasady decyduje w największym stopniu o ścisłym i pełnym wykonywaniu przez wojsko powierzonych mu zadań. Jedną z ważnych funkcji urzeczywistniania karności w codziennym życiu wojska jest rozkaz. Pełne jednak zrozumienie funkcji rozkazu wojskowego wymaga wyjaśnienia jego istoty. Otóż pkt 41 ust. 1 regulaminu służby wewnętrznej ustala, że rozkaz to polecenie określonego działania lub zaniechania działania wydane służbowo żołnierzowi przez przełożonego lub uprawnionego starszego (wyższego stopniem), przy czym rozkaz musi być wykonany ściśle, dokładnie i w wyznaczonym czasie.

Rozkazodawcze uprawnienia przełożonych wynikają z samego faktu przełożenstwa, jak też z tego, iż — stosownie do pkt 36 wymienionego wyżej regulaminu — przełożeni ponoszą odpowiedzialność za stałą gotowość bojową i polityczną, wychowanie, dyscyplinę wojskową, stan moralny i ideowo-polityczny podległych żołnierzy, za stan uzbrojenia, sprzętu bojowego, amunicji i innych środków oraz za materiałowe, techniczne, medyczne, bytowe i finansowe zaopatrzenie jednostki (pododdziału). Tak szerokie zadania dowódca może skutecznie realizować głównie dzięki temu, że ma prawo wydawania rozkazów swoim podwładnym. Uprawnienia rozkazodawcze przysługują w zasadzie tylko przełożonym. Jedynie w wyjątkowych przypadkach (określonych w pkt 41 regulaminu służby wewnętrznej) rozkazy mogą wydawać starsi stopniem żołnierzom nie będącym ich podwładnymi. Niezależnie od określenia definicji rozkazu, w pozostałych punktach regulaminu (od pkt 41 ust. 2 do pkt 46) zawarte są konkretne postanowienia dotyczące wydawania i wykonywania rozkazów. Faktem godnym odnotowania jest to, iż nowy regulamin służby wewnętrznej precyzyjnie określa zasady wydawania i wykonywania rozkazów, zwłaszcza dokładniej normuje prawa i obowiązki wydającego i wykonującego rozkaz. Na podkreślenie zasługuje tu zwłaszcza nowe postanowienie mówiące o tym, że wydający rozkaz jest obowiązany mieć na uwadze sytuację oraz okoliczności jego wykonania, a także stopień przygotowania podwładnego do wykonania rozkazu. Ustalono również zasadę, że w razie utraty łączności z przełożonym i niemożności otrzymania

rozkazu żołnierz działa samodzielnie, zgodnie ze znanym mu zadaniem, wymogami regulaminu i przysięgą wojskową.

W świetle wymagań współczesnej armii szczególnie dwie właściwości żołnierza: zdolność do przejawiania rozsądnej inicjatywy i samodzielność, stają się coraz bardziej nieodzownymi atrybutami karności. Dokładne wykonawstwo rozkazów, przejawiana przy tym pomysłowość i ofiarność to cenne i ważne cechy postępowania żołnierza, ale obok nich niezbędne jest ponadto pełne zrozumienie żołnierskiego obowiązku, objawiające się w inicjowaniu słusznych, rozsądnych poczynań, zgodnych nie tylko z formalnym rozkazem, ale z sytuacją i intencją dowódcy ⁵.

Ważna ogromnie jest forma wydania rozkazu. Jasne, ściśle sformułowanie, precyzyjne określenie zadania, czasu na jego wykonanie i wykonawców nie pozostawia żadnych wątpliwości. Istotną rolę odgrywa także **stanowczość i osobiste przekonanie rozkazodawcy o celowości tego, co nakazuje**. Rozkaz niejasny, zagmatwany, wydany tonem mało stanowczym, z licznymi zastrzeżeniami — z góry budzi wątpliwości.

Prawidłowe postępowanie wydającego rozkaz zarówno przed powzięciem decyzji o jego wydaniu, jak i w czasie wydawania stanowi gwarancję jego skuteczności, stwarza dobrą przesłankę wykonania go zgodnie z wolą rozkazodawcy. Jest to bardzo istotne. Rozkazodawca w każdym wypadku powinien mieć takie przekonanie. **Pewność stanowi niezwykle ważny czynnik w dowodzeniu wojskami i w pracy wychowawczej**, toteż regulamin ustanawia zespół środków, które powinny być zastosowane, gdyby w należyтым wykonaniu rozkazu na przeszkodzie stanęła jakaś okoliczność, np. niezdyscyplinowanie żołnierza, któremu wydano rozkaz ⁶.

Nowy regulamin służby wewnętrznej w pkt 33 jednoznacznie określa **obowiązki przełożonych (starszych) w razie zaistniałego ze strony ich podwładnych (młodszych) przypadków nieposłuszeństwa lub oporu**; chodzi tu oczywiście także o nieposłuszeństwo wobec rozkazu. Nowum przytoczonego przepisu polega na tym, że definiuje on **pojęcie przymusu fizycznego** przez odesłanie do indeksu (s. 164 pkt 9), w którym określone jest znaczenie tego terminu oraz na sformułowaniu zastrzeżenia, że przełożony (starszy) nie powinien osobiście stosować przymusu fizycznego w okolicznościach stwarzających możliwość użycia do tego celu podwładnych (młodszych stopniem żołnierzy). Intencją powyższego zastrzeżenia jest to, aby uchronić przełożonych, egzekwujących posłuszeństwo przed bezpośrednim narażaniem ich na przestępczą reakcję ze strony stawiających opór podwładnych, np. w postaci słownego znieważenia lub naruszenia nietykalności cielesnej.

⁵ Sylwester Golec, „Biuletyn Informacyjny” GZP WP, 1970, nr 1 (401), s. 5.

⁶ Lucjan Czubiński, *Wychowawcze treści prawa wojskowego i regulaminów, zadania i formy pracy nad ich wdrażaniem*, MON 1970, s. 24.

Uzupełniającym omawianą problematykę przepisem jest pkt 32 ust. 2 ustanawiający odpowiedzialność przełożonego (starszego), który nie zastosował odpowiednich środków w celu przywrócenia karności i porządku wojskowego. O zasadach stosowania środków przymusu w sytuacji bojowej traktuje pkt 35 regulaminu służby wewnętrznej⁷.

Dowodzenie nowoczesną armią możliwe jest tylko i wyłącznie w warunkach żelaznej karności i bezwzględnego wykonawstwa rozkazów. Stale zatem podnosić należy wymagalność i odpowiedzialność wykonawczą do najwyższego wymiaru. Widzieć przy tym trzeba nie tylko służbowy, ale partyjny, społeczny i etyczny aspekt sprawy. Wymagalność na wszystkich szczeblach dowodzenia, szybkość i precyzja wykonawcza to nakaz chwili. Istnieje także nieodzowna potrzeba ciągłego doskonalenia metodyki przekazywania rozkazów, wytycznych, zaleceń itp. oraz konsekwentnego, pedantycznego wręcz rozliczania z otrzymanych zadań.

STRZEŻENIE POWIERZONEGO UZBROJENIA, SPRZĘTU TECHNICZNEGO I INNEGO MIENIA WOJSKOWEGO I SPOŁECZNEGO, DBANIE O ICH STAN ORAZ RACJONALNE UŻYTKOWANIE

Kształtowanie wysokich umiejętności i nawyków żołnierzy w zakresie prawidłowego wykorzystywania techniki, jej fachowego i bezpiecznego użytkowania oraz obsługiwanie jest jednym z podstawowych zadań szkolenia i wychowywania wojskowego. Żołnierze muszą się również legitymować poczuciem wysokiej odpowiedzialności za stan techniczny i utrzymanie powierzonej broni i sprzętu. Dla pełnego jednak urzeczywistnienia tego wymogu niezbędna jest tu realizacja i intensyfikacja odpowiedniego systemu szkoleniowo-wychowawczego oraz organizacyjno-kontrolnego.

Niezwykle cenną cnotą każdego żołnierza powinna być także dbałość i racjonalne użytkowanie każdego innego mienia wojskowego i społecznego. W pozytywnym stosunku do tego mienia przejawia się w pełni dojrzałość polityczna i społeczna żołnierza. Codzienna dbałość o należyty stan umundurowania, obiektów koszarowych, pomieszczeń oraz ich wyposażenia leży w interesie nie tylko wojska, ale może przede wszystkim w interesie każdego indywidualnego żołnierza.

Znajdujące się w dyspozycji wojska uzbrojenie, sprzęt oraz wszelkie inne dobra materialne są własnością ogólnonarodową, służą bezpośrednio mocy obronnej naszego kraju. Natomiast mienie społeczne w szer-

⁷ Zagadnienia problematyki egzekwowania posłuszeństwa w ludowym Wojsku Polskim szczegółowo omawia doc. dr hab. Lucjan Czubiński w książce pod takim samym tytułem, wydanej przez PWN w 1975 r.

szym znaczeniu decyduje o sile ekonomicznej państwa i dobrobycie narodu. Ta oczywista prawda powinna mobilizować wszystkich żołnierzy do ścisłego respektowania ustanowionych w regulaminach i innych przepisach zasad okazywania najwyższej troski o mienie wojskowe i społeczne.

ZDECYDOWANE PRZECIWDZIAŁANIE NARUSZENIOM DYSCYPLINY WOJSKOWEJ ORAZ WSZELKIM PRZEJAWOM ZŁA SPOŁECZNEGO

Żołnierz z racji noszenia munduru i przynależności do ludowego Wojska Polskiego zobowiązany jest nie tylko do wzorowego przestrzegania dyscypliny wojskowej i społecznej. Normy regulaminowe obligują go również do zdecydowanego działania na rzecz umacniania dyscypliny wojskowej i państwowej.

Żołnierz w życiu codziennym zarówno w środowisku wojskowym jak i cywilnym powinien aktywnie przyczyniać się do wcielania w życie norm socjalistycznego współżycia, zwłaszcza poszanowania godności i praw człowieka, wykazywać odwagę cywilną, życzliwość i żołnierskie koleżeństwo. Jego obowiązkiem jest stawać w obrobie zagrożonego życia ludzkiego, pomagać słabszym i krzywdzonym, chronić mienie społeczne. **ZOŁNIERZ NIE MOŻE BYĆ OBOJĘTNY WOBEC ŻADNEGO ZŁA SPOŁECZNEGO.** Musi się mu zdecydowanie przeciwstawiać, stosownie do posiadanych uprawnień i możliwości (pkt 16 regulaminu służby wewnętrznej). W szczególności powinien pomagać przełożonym (starszym) w przywróceniu zakłóconego porządku wojskowego, a także funkcjonariuszom państwowym (MO, SOK itp.) w przypadkach koniecznych dla przywrócenia ładu społecznego. Jest to sprawa obywatelskiego i żołnierskiego honoru. Między innymi w tym celu należy stale pogłębiać wielopłaszczyznowe współdziałanie zwłaszcza z organami MO oraz utrzymywać wśród żołnierzy życzliwy stosunek do funkcjonariuszy Milicji Obywatelskiej oraz przekonanie o konieczności udzielania im pomocy w utrzymaniu porządku i bezpieczeństwa publicznego.

Musimy pamiętać, że w dobie budowy rozwiniętego społeczeństwa socjalistycznego wzrastającego znaczenia nabierają przemiany w sferze świadomości społecznej i postaw obywatelskich. Do podstawowych elementów tych przemian należy pogłębianie socjalistycznego patriotyzmu przejawiającego się m.in. we współuczestniczeniu każdego obywatela w procesach utrzymania i utrwalania dyscypliny społecznej oraz kształtowania socjalistycznego sposobu życia i socjalistycznych zasad w stosunkach między ludźmi. Teza ta odnosi się w pełni, a może przede wszystkim, do żołnierzy ludowego Wojska Polskiego będących przednią strażą obrony socjalistycznej Ojczyzny.

Całokształt zabiegów wychowawczych w ludowym Wojsku Polskim

jako armii socjalistycznej kształtuje osobowość i postawy młodzieży, powołanej do odbycia służby wojskowej, w duchu odpowiedzialności za losy i bezpieczeństwo Polski, rozwija w niej aktywność społeczną i świadomość socjalistyczną, uczy poszanowania dla pracy i norm współżycia społecznego. Wojsko wychowuje ich na obywateli wiernych socjalistycznej Ojczyźnie i aktywnie uczestniczących w życiu narodu.

O nowym, zmodyfikowanym ujęciu istoty dyscypliny wojskowej świadczą także te przepisy regulaminu dyscyplinarnego, które określają podstawy dyscypliny wojskowej z uwzględnieniem m.in. ostatnich zmian wprowadzonych do Konstytucji PRL. Wyeksponowano tu zwłaszcza: miłość Ojczyzny, wierność Narodowi i ustrojowi socjalistycznemu, potrzebę najlepszego służenia Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej, szczególną cześć i przywiązanie do symboli Państwa Polskiego oraz ludowego Wojska Polskiego, godła, flagi, hymnu, sztandaru jednostki, bandery wojennej itp.

Skonkretyzowano także kryteria świadomej dyscypliny oraz nadano rangę regulaminowego nakazu wymogom adresowanym do wszystkich żołnierzy w zakresie: wykazywania w życiu codziennym zaangażowanej postawy społeczno-politycznej, osobistego przykładu sumienności i rzetelności w wykonywaniu obowiązków służbowych, wytworzenia atmosfery nienaruszalności dyscypliny wojskowej, utrzymywania regulaminowych stosunków między żołnierzami, kultury postępowania w każdej sytuacji.

Istotne dyspozycje z punktu widzenia celów wychowawczych zawiera pkt 7 regulaminu dyscyplinarnego. Przepis ten obowiązuje wszystkich żołnierzy nie tylko do sumiennego pełnienia służby wojskowej i ścisłego przestrzegania dyscypliny, ale także do zrehabilitowania się wzorowym postępowaniem w służbie w razie popełnienia przewinienia.

Treści nowych przepisów traktujących o celach, randze i funkcjach dyscypliny wojskowej mają dużą nośność wychowawczą. Zawarte w nich stwierdzenia, o randze nakazów regulaminowych, powinny być wszechstronnie wykorzystywane w procesie szkolenia i wychowania żołnierzy.

Musimy ciągle pamiętać o tym, że pełna znajomość i wewnętrzne, świadome zaakceptowanie przez żołnierzy nadrzędnych (fundamentalnych) racji i zrozumienie potrzeby istnienia w siłach zbrojnych rygorystycznych zasad dyscypliny najskuteczniej sprzyjają wytrwałemu i rzetelnemu wykonywaniu powinności wojskowych. Czynnikiem bowiem **subiektywnym**, czyli świadoma działalność żołnierza w głównej mierze decyduje o jego poświęceniu, czujności, osobistej odpowiedzialności i zdyscyplinowaniu.

V. WYCHOWAWCZA ROLA PRAKTYKI DYSCYPLINARNEJ

Stosowany w naszej armii system ideowo-wychowawczy stanowi integralną część, rozwijanego i umacnianego pod kierownictwem partii, ogólnonarodowego systemu ideowopolitycznego wychowania społeczeństwa. Młodzież przychodząca do wojska już wcześniej podlega oddziaływaniu wychowawczemu rodziny, środowiska, szkoły oraz różnych organizacji i instytucji. Taka młodzież przynosi ze sobą wiele zaszczerpionych i ukształtowanych pozytywnych cech osobniczych, które poważnie ułatwiają prowadzenie procesu wychowawczego. Z drugiej strony wiadomo powszechnie, że do wojska wcielane są pewne grupy młodzieży, u której nie wykształcono w stopniu dostatecznym nawyków zdyscyplinowania. Są to niekiedy młodzi obywatele z poważnymi mankamentami wychowawczymi, częściowo zdemoralizowani, czasami nawet rekrutujący się z tak zwanego marginesu społecznego. Praca z tymi żołnierzami wymaga stosowania specjalnych metod, szczególnie przemysłanych i energicznych wysiłków wychowawczych.

Ukształtowanie trwałej i niezawodnej dyscypliny nie jest rzeczą łatwą. Wysoki stan zdyscyplinowania można osiągnąć jedynie w drodze różnorodnych wpływów i zabiegów wychowawczych. Na jej stan i jakość wpływa wychowanie polityczne, społeczne, wojskowe i wiele innych czynników. Praktyka dyscyplinarna jest tylko jedną z tych licznych metod. Tym niemniej odgrywa ona w zespole tych metod ważną rolę. Podkreślenia wymaga również to, że nie można wybrać jednej tylko metody, jednego środka działania. Sfera oddziaływania wychowawczego jest nader skomplikowana, wielowarstwowa, determinowana przez liczne czynniki, zwłaszcza polityczne, społeczne, socjologiczne, psychologiczne. Pozytywne rezultaty można osiągnąć jedynie przez systematyczne, wielopłaszczyznowe i odpowiednio zintegrowane działania. To proces długotrwały i ciągły, wymagający konsekwentnego urzeczywistniania regulaminowych dyrektyw w nieustannie zmieniających i nowych sytuacjach wychowawczych, wymaga-

jących nie tylko decyzji wewnętrznej akceptacji przez wychowawcę otrzymanych zadań, ale i najbardziej konkretnego osobistego zaangażowania.

Usuwanie wychowawczych zaniedbań okresu przedpoborowego u pewnej części żołnierzy (wśród których przecież mogą się znaleźć także ludzie będący kiedyś już w kolizji z prawem) dokonuje się w pedagogicznym ruchu praktycznym pomagającym pozbyć się nieraz utrwalonych już złych przyzwyczajeń.

Proces wychowawczy oznacza stopniowe stwarzanie żołnierzom sprzyjających warunków dla kierowania swoim postępowaniem przy wsparciu o oddziaływanie dowódcze. Ważkość tego procesu polega na tym, że opiera się on głównie na działalności w konkretnych sytuacjach, w których najobficiej występują te, które weryfikuje wychowanie angażujące. Wiele osiąga się przez wykorzystanie osobotwórczych wartości służby wojskowej dla wyniesienia ponad poziom (na którym dotąd żyli) tych młodych obywateli, którzy w okresie przedpoborowym nie wykorzystali warunków życiowych w tym celu, by dorabianie się obywatelskiej postawy stało się dla nich potrzebą i życiową koniecznością.

Zwycięstwo optymizmu wychowawczego w wojsku — to coraz powszechniejsze kształtowanie się pożądanych postaw żołnierzy bez względu na ich dotychczasową drogę życiową. Nie oznacza to oczywiście wcale, że urzeczywistnianie się pozytywnych doświadczeń jest łatwe. Jest jednak osiągalne, bo potrafimy znaleźć coraz lepsze podejście do tych politycznie i społecznie zaniedbanych żołnierzy, do których najsłabiej dotąd docierały zasady obywatelskiej powinności; potrafimy zbliżyć się do nich i z nimi razem podnosić ich poziom. Udaje się w większości wypadków przezwyciężyć opór złych przyzwyczajeń i u młodzieży przed wojskiem znacznie społecznie wykołejonej. Rezultaty te są tym wyraźniejsze, im bardziej żołnierze bez względu na stopień swego wyrobienia politycznego włączani są w określone sytuacje, pomagające im współtworzyć społeczną działalność pododdziałów, do których należą, uczestnicząc w ruchu nastawionym na aktywność doskonalącą warunki życia i przekształcającą żołnierzy w tej ich działalności¹.

Proces wychowywania w naszej armii opiera się na fundamencie wiary w żołnierza, na jego obywatelskiej świadomości. Wychodząc z tych założeń nowy regulamin dyscyplinarny, który jest głównym instrumentem realizowania wychowawczych funkcji praktyki dyscyplinarnej, na czoło wysuwa środki pozytywnego oddziaływania, a więc te wszystkie elementy wychowawcze, które satysfakcjonują żołnierza za jego wzorowe wypełnianie obowiązków służbowych i społecznych.

¹ Czesław Czapów, Franciszek Czerwiński, Stanisław Jedlewski, *Wychowanie resocjalizujące w wojsku*, MON 1970, s. 20 i 21.

Jest to zasada uznana przez współczesne kierunki nauki za wiodącą w procesie wychowywania. Świadczy ona o głębokim humanizmie środków i metod wychowawczych stosowanych w naszej socjalistycznej armii.

Pod tym kątem szerszego omówienia wymagają ważniejsze nowe regulacje regulaminu dyscyplinarnego.

Na wstępie należy podkreślić, iż dokładniej określono cel i zasadnicze metody wykonywania władzy dyscyplinarnej. Na uwagę zasługują tu w szczególności przepisy, zobowiązujące przełożonego, zwłaszcza bezpośredniego, do możliwie wnikliwego i szybkiego poznania cech osobowości podwładnego oraz do właściwego doboru i racjonalnego stopniowania wyróżnień i kar w zależności od cech osobowości żołnierza, jego wykształcenia, rozwoju intelektualnego, psychicznego i fizycznego, czasu pełnienia służby wojskowej lub czasu pozostawiania na stanowisku służbowym (pełnienia funkcji) oraz od rodzaju stanowiska i stopnia wojskowego.

Na czoło wysunięto również zasadę, że dobór środka dyscyplinarnego musi być zawsze oparty na obiektywnej, sprawiedliwej ocenie danego czynu i całokształtu zachowania się podwładnego oraz wynikać z przeświadczenia, że najskuteczniej zapewni osiągnięcie wychowawczego celu.

Sformułowano zasadę, że przełożony musi dążyć do wytworzenia sytuacji, w której wyróżnienie pogłębi satysfakcję płynącą z poczucia dobrze spełnionego obowiązku, a kara lub inny sposób zareagowania na przewinienie umocni poczucie winy i pobudzi postanowienie poprawy, wpływając jednocześnie wychowawczo na postawę wszystkich podwładnych.

Przyjęto zasadę, że każde wyróżnienie powinno być w pełni zasłużone i proporcjonalne do wagi nagrodzonego czynu, a przedział czasowy między czynem a wyróżnieniem jak najkrótszy (z wyjątkiem nagród rocznych przyznawanych za całokształt działalności).

Wyeksponowano także zasadę, że przełożony, sprawując władzę dyscyplinarną, kieruje się nie tylko przepisami regulaminów i dobrem służby, ale także normami etycznymi i poczuciem moralnej odpowiedzialności.

Opisanym regułom postępowania, empirycznie sprawdzonym i naukowo dowiedzionym przez teorię socjologii i dydaktyki wojskowej nadano rangę regulaminowych zasad, które muszą być ściśle stosowane w codziennej praktyce wychowawczej.

W porównaniu do aktualnie obowiązującego regulaminu znacznie poszerzono wachlarz pozytywnych środków wychowawczych przez wprowadzenie następujących nowych rodzajów wyróżnień:

- ▲ listu gratulacyjnego (dla żołnierzy zawodowych i absolwentów szkoły oficerów rezerwy),
- ▲ dyplomu uznania (dla wszystkich żołnierzy),

- ▲ nagrodzenia bronią palną lub białą z dedykacją (dla wszystkich korpusów żołnierzy zawodowych),
- ▲ skierowania na bezpłatne wczasy zagraniczne lub krajowe (dla żołnierzy zawodowych),
- ▲ wyznaczenia w skład delegacji biorącej udział w uroczystościach państwowych lub wojskowych w kraju albo za granicą (dla wszystkich żołnierzy),
- ▲ skierowania na studia w akademii wojskowej bez zdawania egzaminu wstępnego (dla żołnierzy zawodowych),
- ▲ umieszczenia na tablicy pamiątkowej w uczelniach wojskowych nazwisk absolwentów, którzy ukończyli naukę z czołowymi lokatami lub otrzymali medale za ukończenie studiów z wynikiem bardzo dobrym (dla absolwentów uczelni),
- ▲ wpisania nazwiska i zasług żołnierza do księgi zasłużonych dla OW lub RSZ (dla wszystkich żołnierzy),
- ▲ wpisania nazwiska i zasług żołnierza do *Honorowej Księgi Czynów Żołnierskich* (dla wszystkich żołnierzy).

Moralny charakter większości wymienionych wyróżnień gwarantuje, że odegrają one nader pozytywną rolę w procesie umacniania dyscypliny i kształtowania właściwego, opartego na socjalistycznych zasadach, współżycia żołnierskiego. Jednocześnie przewidziano nadanie bardziej uroczystej formy ceremonii przyznawania wyróżnień. Dotychczasowa praktyka w tym względzie pozostawiała wiele do życzenia. Dlatego nowy regulamin zawiera ogólny opis (szczegóły określać będzie nowy ceremoniał wojskowy), w jakiej formie poszczególne wyróżnienia powinny być przyznawane, aby każdemu wyróżnieniu towarzyszyła uroczysta oprawa podkreślająca w maksymalnym stopniu walory wychowawcze.

Usankcjonowano stosowaną od wielu lat praktykę wyróżniania pododdziałów i jednostek wojskowych za wzorowe wykonywanie zadań bojowych, szkoleniowych, wychowawczych, za wydajną pracę wykonywaną w ramach działalności szkoleniowo-produkcyjnej na rzecz sił zbrojnych i gospodarki narodowej. Mianowicie ustanowiono dla pododdziałów i jednostek wojskowych następujące formy wyróżnień:

- ▲ pochwałę w rozkazie,
- ▲ nagrodę rzeczową (przedmiotu symbolicznego, użytkowego) lub pieniężną,
- ▲ dyplom uznania,
- ▲ nadanie miana: *Drużyny Służby Socjalistycznej, Przodującego Pododdziału, Przodującego Oddziału oraz Przodującej Wyższej Szkoły Oficerskiej*,
- ▲ nadanie medalu pamiątkowego (dwie klasy: *Za Osiągnięcia w Służbie Wojskowej* i *Za Wybitne Osiągnięcia w Służbie Wojskowej*),

▲ odznaczenie orderem PRL lub państwa zaprzyjaźnionego.

Dotychczas zasady wyróżnienia pododdziałów jednostek określa — i to w sposób niepełny — instrukcja o przodownictwie i współzawodnictwie.

Ciekawym novum w zakresie wyróżnień jest również postanowienie mówiące o tym, że niezależnie od wyróżnień w ścisłym tego słowa znaczeniu przełożeni mogą stosować także i inne środki wychowawcze, na przykład:

▲ zawiadomienie rodziny, zakładu pracy, organizacji politycznej lub społecznej albo właściwego urzędu administracji państwowej o wzorowym wykonywaniu obowiązku żołnierskiego;

▲ opublikowanie w prasie lub w innych środkach masowego przekazu artykułu (reportażu) popularyzującego osiągnięcia żołnierza.

Za istotną zmianę, wymagającą szczegółowego omówienia, uznać należy zrezygnowanie w nowym regulaminie z wyróżnienia w postaci jednorazowej przepustki. Uznano, że prawne wyjście żołnierza z koszar jest zjawiskiem normalnym — odpowiednio uregulowanym w regulaminie służby wewnętrznej. Stąd w obecnych warunkach nie może być ono traktowane jako wyróżnienie. Aktualny stan dyscypliny, wzrost karności, świadomości, obowiązkowości oraz kultury przeciętnego żołnierza sprawiają, że istnieją obecnie wszelkie warunki ku temu, by rozszerzyć możliwość korzystania z zagwarantowanego prawa do wyjścia z koszar nie na zasadzie przywileju, lecz w drodze szerszego uwzględniania potrzeb żołnierskich. Jak wiemy, w wielu jednostkach stosowana jest już obecnie z pełnym powodzeniem wychowawczą praktyka rozluźnionego systemu udzielania przepustek. Oczywiście nie każdy żołnierz może i powinien korzystać na równi z przepustek. Rzadziej, a niekiedy przez pewien czas nie będą mogli w ogóle z nich korzystać żołnierze nie dający gwarancji poprawnego, żołnierskiego zachowania się poza koszarą, mający skłonności do nadużywania alkoholu, nie powracający w terminie do koszar itp.

Fakt zrezygnowania z jednorazowej przepustki, jako wyróżnienia, spowodował konieczność zmodyfikowania wyróżnienia w formie krótkoterminowego urlopu: ustalono dolną i górną granicę czasową tego urlopu, a mianowicie od 2-ch do 10 dni oraz sformułowano zasadę, że przyznany urlop powinien być wykorzystany przez wyróżnionego w ciągu miesiąca. Od zasady tej można odstąpić tylko w wyjątkowych, uzasadnionych przypadkach.

Istotne, z punktu widzenia celów i metod wychowawczych, wprowadzono modyfikacje do zasad reagowania na przewinienia dyscyplinarne.

Na czoło wysunięto tutaj zasadę, że żadne, nawet najdrobniejsze, przewinienie nie może pozostać bez reakcji.

Ustanowiono również zasadę, że reagowanie przełożonego (starszego)

powinno mieć na celu dobro służby, być pryncypialne i konsekwentne, a jednocześnie rozsądne, pozbawione emocji i uprzedzeń; nie może poniżać godności osobistej żołnierza.

Ważnym novum jest także postanowienie mówiące o tym, że wobec naruszających dyscyplinę żołnierzy, którzy nie złożyli przysięgi wojskowej, należy stosować przede wszystkim środki wychowawcze w postaci pouczenia, rozmowy itp. Karać ich w trybie dyscyplinarnym można jedynie w szczególnie uzasadnionych wypadkach. Nadto w ogóle mocno zaakcentowano, odnosząc się do wszystkich żołnierzy, zasadę stosowania kary w sytuacjach ostatecznych, gdy zawiodły inne środki wychowawczego oddziaływania, bądź w razie popełnienia przez żołnierza przewinienia o dużym ciężarze gatunkowym.

Miedzy innymi dlatego w nowym regulaminie rozszerzono środki dyscyplinarne o: zwrócenie żołnierzowi uwagi na niewłaściwe postępowanie, przeprowadzenie z żołnierzem rozmowy ostrzegawczej, przekazanie sprawy o przewinienie kolektywowi żołnierskiemu oraz odstąpienie od wymierzenia kary ze względu na przyjęcie poręczenia. Opisana zmiana wyraźnie wyraża regulaminowe środki reagowania na przewinienia. Daje ona przełożonym pełniejszą możliwość dostosowania tej reakcji do ciężaru gatunkowego i okoliczności popełnienia przewinienia oraz do sylwetki moralnej i cech osobniczych żołnierza.

Z drugiej strony zmodyfikowano i rozszerzono wachlarz przedmiotowych i podmiotowych okoliczności powodujących zaostrenie kary dyscyplinarnej. Wymiar kary dyscyplinarnej powinien być odpowiednio wyższy, jeżeli przewinienie:

a) podważyło dobre imię wojska wśród społeczeństwa;

b) zostało popełnione:

— w czasie służby wewnętrznej, garnizonowej, patrolowej, konwojowej lub granicznej,

— pod wpływem działania alkoholu,

— w czasie trwania poręczenia,

— przed upływem czterech miesięcy od daty przeprowadzenia rozmowy ostrzegawczej przez prokuratora lub żołnierza zawodowego WSW,

c) zagroziło życiu lub zdrowiu innych osób;

d) godziło w zasady koleżeństwa żołnierskiego;

e) spowodowało inne poważne następstwa;

f) było przedmiotem postępowania karnego zakończonego warunkowym umorzeniem.

Należy również zaostriżyć wymiar kary dyscyplinarnej stosowanej wobec żołnierza — uprzednio karanego dyscyplinarnie lub przez sąd honorowy (koleżeński) albo skazanego wyrokiem sądowym.

Godne odnotowania jest również postanowienie mówiące o tym, że środki dyscyplinarne zastosowane wobec sprawców samowolnych oddaleń i zawinionych spóźnień, np. z urlopów i przepustek, powinny

skutecznie przeciwdziałać popełnieniu tego rodzaju czynów. Niezależnie od poniesienia przez żołnierza konsekwencji dyscyplinarnych, przedłuża mu się okres zakończenia służby wojskowej o czas bezprawnego pozostawiania poza jednostką lub wyznaczonym miejscem przebywania oraz o dni, w których odbywał karę aresztu. Ta szczególna — stosowana obok kary — restrykcja wymierzona jest przede wszystkim przeciwko żołnierzom wybitnie niepoprawnym, często popełniającym przewinienia w postaci samowolnych oddaleń, które bezpośrednio i najdotkliwiej godzą w zdolność bojową jednostek oraz w najważniejsze obowiązki żołnierskie.

Wyjątkowy charakter owego środka sprawia, że nie może być on stosowany automatycznie, niemal w każdym przypadku bezprawnego pozostawiania żołnierza poza jednostką. Dlatego też do opisanej instytucji prewencyjno-wychowawczej nowy regulamin wprowadza daleko idącą elastyczność postępowania. I tak, dowódca jednostki może wliczyć żołnierzowi do czasu trwania czynnej służby wojskowej okres jego bezprawnego pozostawiania poza jednostką lub innym wyznaczonym miejscem przebywania, jeżeli później wyznał się on wzorową służbą i kara dyscyplinarna wymierzona mu za to przewinienie została skreślona z karty kar w drodze wyróżnienia. Również do czasu trwania czynnej służby wojskowej wlicza się dni, w których żołnierz odbywał karę aresztu, jeżeli kara ta została skreślona z karty kar. Regulacje te stwarzają dowódcom dodatkowe i ważne atuty wychowawcze. Wyzwalają one bowiem bodźce do wzorowego postępowania żołnierzy w celu zrehabilitowania się za popełnione uprzednio przewinienia. W świetle bowiem powyższych regulacji żołnierze zabiegać będą sami o uzyskanie pozytywnej (wyróżniającej) oceny ze strony przełożonego.

Wprowadzono również dość szczegółową procedurę wyjaśniania okoliczności, motywów i skutków popełnionego przewinienia. Mianowicie określono w regulaminie, że przełożony od szczebla dowódcy kompanii wzwyż, przed podjęciem decyzji o sposobie zareagowania na przewinienie, przeprowadza postępowanie wyjaśniające, jeżeli ze względu na charakter i okoliczności czynu nie można od razu rozstrzygnąć sprawy podczas raportu służbowego, albo wówczas, gdy żołnierz nie przyznaje się do popełnienia przewinienia, a wstępne ustalenia budzą istotne wątpliwości co do jego winy. Do przeprowadzenia postępowania wyjaśniającego, w zależności od potrzeb, będzie można wyznaczyć komisję lub żołnierza. Procedura tego postępowania przewiduje obowiązek zapoznania obwinionego z treścią zarzutu, umożliwienia mu złożenia szczegółowych wyjaśnień oraz potrzebę uzyskania (ustnych lub pisemnych) oświadczeń od świadków przewinienia lub zebrania innych dowodów. Wprowadzono także obowiązek zapoznania obwinionego (po zakończeniu postępowania) z materiałem dowodowym. Wyniki i przebieg postępowania będzie, w razie potrzeby, utrwalany w formie notatki służbowej.

Kolejne postanowienie omawianego podrozdziału, wiążące się ściśle z instytucją postępowania wyjaśniającego, traktuje o tym, że wątpliwości nie dających się wyjaśnić nie można rozstrzygać na niekorzyść obwinionego oraz że w postępowaniu dyscyplinarnym obowiązuje zasada indywidualnej odpowiedzialności, stosownie do wagi i charakteru przewinienia oraz stopnia zawinienia.

Przedstawione uregulowania będą pełniej zabezpieczać realizację zasady obiektywizmu i optymalnej operatywności w postępowaniu dyscyplinarnym.

Ważnym uregulowaniem jest także fakt precyzyjnego określenia obowiązku rozpatrywania każdego przewinienia podczas raportu służbowego. Tylko Minister Obrony Narodowej, wymierzając karę dyscyplinarną osobiście, może odstąpić od zasady przyjęcia obwinionego do raportu służbowego. Zleca wtedy to zadanie upoważnionej przez siebie osobie, która przedstawia stosowne wnioski przed podjęciem decyzji o ukaraniu. Również przełożeni niżsi stanowiskiem od szefa kompanii² mogą wymierzać kary dyscyplinarne podwładnym bez przyjmowania ich do raportu służbowego, ale w okolicznościach zapewniających powagę aktu ukarania. Poza tym ustanowiono możliwość publicznego przeprowadzenia ceremonii raportu służbowego (w obecności żołnierzy pododdziału lub jednostki) zwłaszcza wtedy, gdy przemawiają za tym względy wychowawcze i dobro służby. Chodzi tu o optymalne wykorzystanie raportu służbowego w działalności profilaktyczno-wychowawczej.

Rozszerzono możliwość wniesienia przez żołnierza zażalenia na decyzję przełożonego o ukaraniu o takie okoliczności, jak:

- wymierzenie kary za przewinienie, którego żołnierz nie popełnił, (błąd co do osoby, fałszywe oskarżenie itp.);

- naruszenie ustanowionych w regulaminie ograniczeń dotyczących stosowania niektórych kar (np. aresztu, służby w oddziale dyscyplinarnym itp.).

Dotychczasowy regulamin przewiduje, że żołnierz może złożyć zażalenie jedynie w razie wymierzenia mu kary nie przewidzianej w regulaminie albo wówczas, gdy przełożony przekroczył zakres władzy dyscyplinarnej.

Również w regulaminie służby wewnętrznej wprowadzono pewne zmiany dotyczące zasad i trybu składania przez żołnierzy zażeń w innych sprawach. Mianowicie rozszerzono okoliczności uprawniające żołnierzy do wnoszenia zażeń z pominięciem drogi służbowej. Ustalono, że zachowanie drogi służbowej nie obowiązuje m.in. w razie wnoszenia zażeń z powodu naruszenia godności osobistej, w przypadku niewłaściwych stosunków międzyludzkich, a także jeżeli

² Przełożeni niżsi stanowiskiem od szefa kompanii nie mają odpowiednich warunków na przyjęcie podwładnego do raportu służbowego.

żołnierz nie otrzyma w ustalonym terminie odpowiedzi na złożony meldunek, zażalenie lub prośbę (to ostatnie ustalenie uprawnia go do zwrócenia się do kolejnego przełożonego wyższego szczebla). Zaznaczono jednak przy tym, że żołnierz, który zwraca się do przełożonego wyższego szczebla w nieuzasadnionych wypadkach i w sprawie, którą mógł załatwić bezpośredni przełożony — ponosi za to odpowiedzialność dyscyplinarną.

Wprowadzone zmiany reformują również system kar. I tak, uzupełniono indeks kar przez wprowadzenie nowych kar o charakterze moralnym: naganę z ostrzeżeniem, pozbawienie wyróżniającego tytułu i odznaki, wydalenie ze służby pełnionej w charakterze kandydata na żołnierza zawodowego. Rozszerzono karę przeniesienia na niższe stanowisko służbowe na podoficerów zasadniczej służby wojskowej od stanowiska dowódcy drużyny wzwyż. Dotychczas karę tę można było stosować tylko wobec żołnierzy zawodowych. Wprowadzono również do regulaminu karę pozbawienia stopnia wojskowego; dotychczas występowała ona poza katalogiem kar dyscyplinarnych, co wywoływało nieporozumienia i wątpliwości. Ze względu na poważną dotkliwość tej kary w regulaminie zastrzega się, iż wobec kadry zawodowej można ją stosować wyłącznie na wniosek sądu honorowego. W stosunku do generałów i admirałów kompetencje pozbawienia stopnia oficerskiego zachowuje w dalszym ciągu Rada Państwa.

Ze względu na dotkliwy charakter kary aresztu zmniejszono jej maksymalny pułap z 21 dni do 14 dni. Ponadto zniesiono areszt ścisły, przy jednoczesnym zastrzeżeniu rygorów wykonywania dotychczasowej kary aresztu zwykłego.

Z wyjątkiem kary aresztu, gdzie prawo jej stosowania przesunięto wzwyż (od dowódcy kompanii, dotychczas od szefa kompanii) generalnie zwiększono uprawnienia dyscyplinarne, zwłaszcza dowódców najniższego szczebla dowodzenia. Na przykład w odniesieniu do kary czynności porządkowych poza kolejnością zwiększono szefowi kompanii zakres wymiaru tej kary z 5 do 7 dni, dowódcy plutonu — 6 do 9 dni. Rozszerzono także zakres władzy dyscyplinarnej dowódcy pułku, m.in. przez zwiększenie terminu wymierzania kary służby w oddziale dyscyplinarnym z 1 do 2 miesięcy.

Analogicznie jak przy wyróżnieniach, wszystkie określone w regulaminie kary zostały zdefiniowane (opisane). W opisach tych sprecyzowano zasady i warunki ich stosowania. Wymierzanie kar najsurowszych uzależniono od zaistnienia ściśle ustalonych przesłanek dotyczących charakteru i okoliczności popełnienia przewinienia oraz sylwetki moralnej sprawcy. Na przykład, karę aresztu można stosować dopiero po wyczerpaniu innych łagodniejszych środków dyscyplinarnych, w tym po co najmniej dwukrotnym ukaraniu żołnierza karą podlegającą wpisowi do karty kar, zaś karę przeniesienia na niższe stanowisko służbowe lub usunięcia z zawodowej służby wojskowej — dopiero po

uprzednim zastosowaniu wobec obwinionego kary ostrzeżenia o niepełnej przydatności na zajmowanym stanowisku lub do wojskowej służby zawodowej. Odstępstwo od opisanych zasad jest możliwe jedynie w szczególnie uzasadnionych wypadkach. Natomiast każde naruszenie owych ograniczeń daje podstawę położonemu wyższego szczebla do uchylenia kary, zaś ukaranemu do złożenia zażalenia na decyzję o karze.

Ważną modyfikacją usprawniającą i wzmacniającą skuteczność praktyki dyscyplinarnej jest wprowadzenie przedawnienia wykonania kary po upływie dwóch miesięcy od daty jej wymierzenia. Położony, który karę wymierzył, zobowiązany jest do ustalenia przyczyny jej niewykonania oraz wyciągnięcia wobec winnych stosownych konsekwencji służbowych. Chodzi o to, aby każda wymierzona kara, jeżeli nie zachodzą okoliczności uzasadniające jej odroczenie (np. z powodu choroby ukaranego, konieczność jego udziału w ćwiczeniach) była wykonana możliwie niezwłocznie. Bezpodstawne odkładanie wykonania kary, co często miało miejsce zwłaszcza w odniesieniu do kary aresztu, dewaluuje jej wartość prewencyjną i wychowawczą oraz wpływa ujemnie na stan dyscypliny żołnierzy. Opisane zatem postanowienie, ustalające okres przedawnienia wykonania kary oraz zobowiązujące położonych do służbowego reagowania wobec sprawców zawinionych przypadków niewykonania kary w terminie, będzie skutecznie pobudzać do optymalnej operatywności w postępowaniu dyscyplinarnym. Szybkość bowiem reagowania na naruszenia dyscypliny oraz terminowe wykonywanie nałożonych kar — to ważne atuty wychowawcze.

Oryginalnym unormowaniem w zakresie kar jest również to, że wprowadzono obligatoryjny nakaz przeprowadzenia przez położonego rozmowy wychowawczej z ukaranym po odbyciu kary aresztu lub kary służby w oddziale dyscyplinarnym oraz po wykonaniu kary przeniesienia na niższe stanowisko służbowe. Jest to czynność o dużych walorach wychowawczych.

Nie ulega wątpliwości, że zaprezentowane zmiany w stopniu znacznym rozszerzają możliwości wychowawczego oddziaływania położonych na podwładnych oraz poważnie — w sensie usprawniającym — modyfikują formy i metody działania w tym zakresie. Owe zmiany dobitnie świadczą także o dalszej humanitaryzacji i demokratyzacji życia naszej socjalistycznej armii, która coraz aktywniej uczestniczy w realizacji ogólnonarodowego programu obywatelskiej i państwowej edukacji.

Każde przyznane położonemu uprawnienie ma służyć przede wszystkim interesom wojska. Obowiązkiem położonego jest zatem umiejętne wykorzystywanie tych uprawnień. Dotyczy to zwłaszcza władzy dyscyplinarnej. Wyróżnienia i kary stają się w ręku stanowczego i sprawiedliwego położonego dobrym instrumentem wychowawczego

oddziaływania na podwładnych. Rolę taką mogą odegrać tylko przy zaistnieniu szeregu pozytywnych przesłanek. Chodzi tu przede wszystkim o posiadanie przez przełożonych odpowiedniego przygotowania do prawidłowego korzystania z uprawnień dyscyplinarnych. Uprawnienia bowiem, jakimi dysponują dowódcy w stosunku do swoich podwładnych, są wielkie; żaden inny przełożony (zwierzchnik służbowy) poza wojskiem takich uprawnień nie posiada w stosunku do podległych mu osób. Obliguje to dowódców wszystkich szczebli dowodzenia do niezwykle rozważnego, mądrego posługiwania się środkami wychowawczymi przyznanymi im przez regulaminy wojskowe.

Jakie zatem czynniki odgrywają najistotniejszą rolę w prawidłowym stosowaniu praktyki dyscyplinarnej, z punktu widzenia osiągnięcia najbardziej optymalnych celów wychowawczych.

Na wstępie kilka uwag natury ogólnej.

1. Jak wiadomo, **praktyka dyscyplinarna w naszym wojsku ma ogromne znaczenie wychowawcze**, ponieważ jej celem jest nie tylko zapobieganie i eliminowanie z życia wojska wszelkich zaktóceń i nieprawidłowości, lecz również — czy nawet przede wszystkim — wychowanie żołnierza i dobrego obywatela.

Miedzy praktyką dyscyplinarną a wychowaniem istnieje również zależność odwrotna. W zasadzie wszystko to, co czyni się podczas służby wojskowej w zakresie wychowania żołnierzy, ma swoje duże znaczenie dla podnoszenia i umacniania dyscypliny. Wychowanie — jak wiadomo — ma na celu **kształtowanie określonych cech osobowości**, w tym przede wszystkim charakteru i woli. Warto więc podkreślić, że niemal wszystkie pozytywne cechy osobowości kształtowane w procesie wychowania odgrywają dużą, a niekiedy decydującą rolę w zdyscyplinowanym działaniu. Wychowanie w aspekcie kształtowania dyscypliny żołnierzy należy jednak rozumieć bardzo szeroko. Dlatego — z punktu widzenia psychologicznego — niesłuszne wydaje się być sprowadzanie wychowania do czynności tylko niektórych osób odpowiedzialnych za nie lub ograniczanie tego procesu tylko do pewnych okresów czasu i okoliczności.

Podobny związek dyscypliny istnieje ze szkoleniem i w ogóle z całym życiem wojskowym.

2. Istotnym czynnikiem wychowania wojskowego mającym również bezpośredni wpływ na kształtowanie dyscypliny jest **postawa dowódców** (przełożonych żołnierzy) i całej kadry jednostki. **Pozytywny przykład dowódców** to oczywiście nie słowa przez nich wypowiedzane przy różnych okazjach, lecz ich zachowanie w służbie i poza nią. Ono przede wszystkim decyduje o autorytecie zarówno ideowo-moralnym, jak i fachowym dowódcy³.

³ Mjr dr Zbigniew Paleski, *Praktyka dyscyplinarna w życiu wojska*, w: „Wojsko Ludowe”, 1972, nr 8, s. 50 i 51.

3. Współczesny dowódca chcąc właściwie kształtować dyscyplinę i karność swoich podwładnych musi uwzględniać psychiczne aspekty osobowości żołnierza, zespół jego czynników moralnych. Musi dokładnie poznać charakter wszystkich podwładnych, ich zainteresowania, uzdolnienia, ambicje, poczucie odpowiedzialności, ich aktywność społeczną, wytrwałość i samodzielność, odwagę, stopień panowania nad sobą itp. Bez gruntownej znajomości podwładnych niemożliwa jest prawidłowa ocena ich postępowania. Nie ma zaś nic bardziej niewłaściwego, jak ocena wartości podwładnych oparta o powierzchowną, fragmentaryczną obserwację.

Niektóre uwagi szczegółowe dotyczące stosowania praktyki dyscyplinarnej.

1. Nagradzaniu podlegają jedynie czyny wznoszące się ponad „przeciętność”, świadczące o wyjątkowych osiągnięciach w szkoleniu, i służbie oraz w pracy społecznej.

2. Przełożony może i powinien sięgać również do wyróżniania, jeżeli jest przekonany, że w odniesieniu do danych żołnierzy jest to środek, który pobudzi ich do lepszego wykonywania obowiązków i zachęci do uzyskania miana przodujących.

3. Wyróżnienie nie może być środkiem do sprzymierzania się żołnierzowi, wykazywania mu życzliwości, kiedy na to nie zasługuje.

Sprawiedliwe nagradzanie wymaga, aby dowódca jednakowo traktował wszystkich żołnierzy, nie hołubił i nie faworyzował żadnego ze swych podwładnych, nawet jeśli któryś z żołnierzy szczególnie cieszy się jego sympatią.

Ponadto zbyt „szafowanie” wyróżnieniami, udzielanie im pochopnie psuje żołnierza — „rozpieszcza” go — nie jest bodźcem dla innych i nie spełnia swej wychowawczej i mobilizującej roli.

4. Każdy dowódca udzielając wyróżnienia powinien dążyć do tego, aby jego decyzja zyskała również uznanie — aprobatę najbliższego kolektwu wyróżnionego.

5. Przełożony obowiązany jest reagować ostro, kiedy tylko tego wymaga dobro dyscypliny wojskowej, porządek i ład wojskowy. Przełożeni powinni być wymagalni, ale wymagalność ich musi być celowa, zgodna z regulaminami, musi służyć sprawie umacniania wojska, a metody przymusu realizowane być muszą humanitarnymi środkami, mającymi na celu kształtowanie pozytywnych walorów.

6. Szczególnie rozważne musi być reagowanie w drodze wymierzania kary. Kary stanowią bowiem tylko pomocniczy środek wychowawczy. Jak każdy środek pomocniczy mają wspierać proces wychowania, czasem wspierać bardzo radykalnie. Aby je stosować, potrzebna jest diagnoza, potrzebna odpowiedź na pytanie: co zamierzamy osiągnąć przez zastosowanie tego środka? Należy dbać przede wszystkim o to, by kara była sprawiedliwa, bo kary niesprawiedliwe, nakładane pod

wplywem chwili, w zdenerwowaniu, krzywdzą, odczuwane są boleśnie, wyzwalają nieufność, utajoną wrogość czy mściwość.

7. Charakter kary dyscyplinarnej w żadnym przypadku nie może i nie powinien wykraczać poza jej wychowawcze zadania.

Ale kara czy przymus to środki ostateczne, stosowane wobec żołnierzy, którzy uporczywie lub w sposób złośliwy uchylają się od należytego wykonywania swych obowiązków. Jeśli środki przekonywania nie przynoszą pożądanego rezultatu w odniesieniu do jednego czy kilku żołnierzy, wtedy gdy inni uczciwie i sumiennie wykonują swe obowiązki — przymus wobec opieszałych staje się niezbędnym środkiem wychowawczym, jest przymusem rozumianym jako sposób podporządkowania mniejszości wobec decyzji większości. Jest zatem całkowicie usprawiedliwiony i w pełni odpowiada demokratycznym stosunkom w społeczności ludzkiej⁴.

8. W reagowaniu na przewinienia należy uwzględniać szeroko aspekty psychologiczne i pedagogiczne. Trzeba mieć w szczególności na uwadze, że wymierzenie kary to nie tylko sprawa represji, ale przede wszystkim profilaktyki, wyrażającej temperaturę wymagalności i konsekwentną postawę dowódcy wobec zła. Dążyć do tego, aby kara była środkiem budzącym poczucie winy i chęć rehabilitacji, zaś wyróżnienie stanowiło autentyczne przeżycie, satysfakcjonowało i premiowało rzeczywiście dobre wykonanie obowiązku żołnierskiego.

9. Praktyka dyscyplinarna skutecznym środkiem wychowawczym okazuje się tylko wówczas, gdy stosowana jest elastycznie, kiedy bierze się pod uwagę osobowość żołnierza, jego predyspozycje moralno-polityczne i psychiczne oraz właściwie ocenia motywy i okoliczności jego zachowania.

Na podstawie przedstawionych uwag można sformułować tezę, że wychowawcze sukcesy dowódcy zależą nie tylko od jego wiadomości i umiejętności, ale także w dużej mierze od jego postaw warunkujących odpowiednie wychowawcze zrozumienie i współdziałanie między dowódcą a jego żołnierzami. Ponadto w kontekście prowadzonych rozważań można stwierdzić, że w wychowaniu liczą się przede wszystkim jutrzejsze sukcesy, a nie dzisiejsze kłopoty.

⁴ Sylwester Golec, „Biuletyn Informacyjny”, GZP WP, 1970, nr 11 (401), s. 42, 44, 45, 48.

cieszący się autorytetem i zaufaniem żołnierzy. Organizacja lub kolektyw podejmuje decyzję o poręczeniu na zebraniu i wyznacza żołnierza (za jego zgodą) do spełnienia roli poręczającego. Poręczający w imieniu organizacji lub kolektywu sprawuje opiekę wychowawczą nad sprawcą przewinienia. Poręczającym nie może być podwładny żołnierz oraz niższy stopniem wojskowym. Poręczenie przyjmuje się na okres od jednego do sześciu miesięcy. Żołnierz objęty poręczeniem jest obowiązany przestrzegać zaleceń wychowawczych poręczającego. W przeciwnym razie przełożony może zrezygnować z poręczenia (w okresie jego trwania) i wymierzyć obwinionemu karę dyscyplinarną. Poręczenie wtedy ustaje. Poręczenia nie stosuje się wobec żołnierzy, którzy byli karani sądownie albo pozostają w okresie próby w związku z warunkowym umorzeniem postępowania karnego.

Z powyższego wynika, że instytucja poręczenia będzie miała dość szerokie zastosowanie. Stwarzać ona będzie dużą szansę wychowawczą zwłaszcza dla żołnierzy na ogół zdyscyplinowanych, którzy przypadkowo weszli w kolizję z zasadami dyscypliny.

Do sprawowania nadzoru nad wykonywaniem opieki wychowawczej przez poręczającego zobowiązany jest przełożony, który przyjął poręczenie, a ponadto organizacja lub kolektyw, jeżeli poręczający działa w ich imieniu. Nadzór polega na udzielaniu poręczającemu wytycznych i pomocy oraz systematycznym kontrolowaniu jego działalności.

Podstawową formą działania kolektywów są zebrania żołnierskie. Zebrania kolektywów żołnierzy zasadniczej służby wojskowej odbywają się w obecności bezpośredniego przełożonego, zaś podoficerów zawodowych, chorążych i młodszych oficerów — w obecności dowódcy jednostki lub delegowanego przez niego oficera.

Zebranie kolektywu oficerów starszych odbywa się zawsze w obecności dowódcy jednostki.

Zebranie kolektywu zwołuje dowódca jednostki albo za jego zgodą przełożony żołnierz, którego postępowanie ma być omawiane na forum kolektywu. Zebraniem kolektywu kieruje przewodniczący, wybrany zwykłą większością głosów obecnych żołnierzy.

Uchwały o poręczeniu podejmuje się zwykłą większością głosów,

-
- w stosunku do podoficera zasadniczej służby wojskowej oraz starszego szeregowego pełniącego obowiązki dowódcy drużyny (równorzędnej) — ogół podoficerów zasadniczej służby wojskowej kompanii (równorzędnej);
 - w stosunku do podoficerów zawodowych — ogół podoficerów zawodowych jednostki wojskowej;
 - w stosunku do chorążych i oficerów młodszych — ogół chorążych i oficerów młodszych jednostki wojskowej;
 - w stosunku do oficerów starszych — ogół oficerów starszych jednostki wojskowej.

przy obecności co najmniej połowy żołnierzy należących do kolektywu.

Przewodniczący proponuje porządek zebrania, po czym referuje sprawę i uzasadnia konieczność jej omówienia w kolektywie.

Uchwałę kolektywu sporządza przewodniczący zebrania, który podpisuje ją w imieniu obecnych na zebraniu, i przedstawia z zachowaniem drogi służbowej przełożonemu, który rozpatruje przewinienie.

Poręczający powinien posiadać odpowiednie walory moralno-polityczne, być przodującym żołnierzem i nie karanym dyscyplinarnie, cieszącym się zaufaniem i autorytetem w kolektywie. Żołnierz, który przyjął na siebie obowiązek poręczającego, powinien utrzymywać osobisty, stały kontakt z żołnierzem, w stosunku do którego wykonuje obowiązki poręczającego, wpływać na niego wychowawczo, a w szczególności dbać, aby przestrzegał porządku prawnego, a zwłaszcza, aby nie popełnił przestępstwa oraz przestrzegał zasad dyscypliny wojskowej.

Przedstawione wyżej uwagi na temat poręczenia wskazują na to, iż instytucja ta ma i będzie miała w przyszłości bardzo duże znaczenie w praktyce dyscyplinarnej. Wprowadzenie do postępowania dyscyplinarnego czynnika kolektywu żołnierskiego, w tak szerokim zakresie, jest świadectwem postępującej demokratyzacji naszego systemu wychowywania.

Trzeba jednak podkreślić, że tę trudną misję wychowawczą może z powodzeniem wykonywać jedynie kolektyw dojrzały politycznie i społecznie, o dużym poczuciu odpowiedzialności żołnierskiej. Poważną, a nawet decydującą rolę w zakresie właściwego realizowania socjalistycznych form wychowywania sprawców przewinień będzie miał do spełnienia aparat dowódczy, a w szczególności aparat partyjno-polityczny.

Dotychczasowe doświadczenia uczą, że przeważnie tylko te kolektywy należycie wywiązywały się z przyjętych na siebie zobowiązań w przedmiocie społecznego wychowywania, które otrzymywały systematyczną i konkretną pomoc ze strony organizacji partyjnych, oficerów politycznych i dowódców pododdziałów, a ich praktyczna działalność odnośnie sprawowania nad sprawcą kurateli była należycie kontrolowana.

Sposób, rozmiary oraz efekty wychowawcze działalności kolektywu żołnierskiego w postępowaniu dyscyplinarnym zależą od uświadamiającej i organizatorskiej działalności aktywu partyjnego i politycznego naszych sił zbrojnych.

Nowy regulamin dyscyplinarny rozszerza również rolę czynnika społecznego przez wprowadzenie możliwości odstąpienia przez przełożonego od osobistego zareagowania na przewinienie, jeżeli uzna, że rozpatrzenie tego przewinienia przez organizację partyjną, młodzieżową lub kolektyw żołnierski jest wystarczającym środkiem wychowawczym.

wawczym. Nowością jest również to, iż zobowiązano przełożonych do informowania organizacji partyjnych i młodzieżowych o decyzjach dyscyplinarnych podjętych wobec członków lub kandydatów tych organizacji.

Dziedzina, w której reakcja i oddziaływanie społeczne są szczególnie przydatne, okazała się działalność sądów społecznych, których odpowiednikiem są sądy honorowe i koleżeńskie w Siłach Zbrojnych PRL.

W naszym państwie socjalistycznym instytucja sądów społecznych w szerokim ich pojmowaniu wywodzi się właśnie z ludowego Wojska Polskiego. Już bowiem w 1944 r. w formacjach WP w ZSRR powołane zostały pierwsze żołnierskie sądy koleżeńskie oraz oficerskie sądy honorowe, które w porównaniu do oficerskich sądów honorowych armii przedwrześniowej zmieniły zasadniczo swój charakter i otrzymały nowe prawne podstawy działania. Statuty sądów honorowych były wielokrotnie modyfikowane i dostosowywane do zmieniających się potrzeb wojska. Natomiast powszechne sądy społeczne w Polsce uprzednim kilkuletnim okresie eksperymentowania. Zauważyć należy, że sądy społeczne w europejskich państwach socjalistycznych znalazły swoje miejsce w strukturze prawno-ustrojowej i stanowią jej nieodłączny element.

Sądy społeczne są instytucją rozwojową. Ich główne zadanie polega na ugruntowywaniu świadomości socjalistycznej społeczeństwa, co realizowane jest w sposób zróżnicowany w zależności od środowiska, w którym mają one działać. Wystarczy wspomnieć, że sądy honorowe dla kadry spełniają nieco inne zadania niż sądy koleżeńskie dla żołnierzy służby zasadniczej oraz inne niż sądy społeczne w zakładach pracy w środowisku cywilnym.

Działalność sądów honorowych i koleżeńskich służy zarówno interesom wojska, jak i interesom społeczności żołnierskiej. Zadania tych sądów wkraczają w sferę honoru, godności, moralności, etyki i zasad współżycia społecznego.

Statutowym obowiązkiem owych sądów jest stać na straży honoru i godności żołnierskiej, współuczestniczyć we właściwym kształtowaniu oblicza moralno-politycznego żołnierzy oraz krzewić socjalistyczne zasady współżycia.

Jako organy społecznego oddziaływania sądy honorowe (koleżeńskie) muszą mieć głębokie oparcie w kolektywach żołnierskich i to zarówno w kwestiach oceny poszczególnych ujemnych zjawisk, jak i roli, jaką spełniają w pomocy udzielanej przełożonym w pracy wychowawczej.

Rola sądu jest w tym przypadku złożona. Realizuje on w swej działalności wielorakie funkcje. Z jednej strony, ma on za zadanie kształtowanie określonego modelu żołnierza ludowego wojska. Jest

to funkcja wychowawcza. Z drugiej strony, jako reprezentant kolektywu, powinien odzwierciedlać jego oceny w rozpatrywanych kwestiach, jednak nie mechanicznie. Sąd, realizując funkcje wychowawcze, musi kierować się przede wszystkim interesem wojska jako całości. Nie może zatem mechanicznie transponować nieraz tendencyjnych i nie opartych na wielostronnej analizie ocen kolektywów, lecz powinien wpływać inspirująco i wychowawczo na same kolektywy⁴.

Nowy regulamin dyscyplinarny dość istotnie zmodyfikował ogólne kompetencje sądów honorowych i koleżeńskich, głównie przez precyzyjniejsze określenie przedmiotowego zakresu ich działania. Mianowicie ograniczono katalog przewinień podlegających rozpatrzeniu przez sądy honorowe (koleżeńskie). Sądy te będą orzekać jedynie w sprawach o czyny naruszające honor i godność żołnierską, które zostały popełnione pod wpływem alkoholu w miejscu publicznym lub w styczności z ludnością cywilną, albo o czyny godzące w podstawowe zasady uczciwości i koleżeństwa. Dotychczasowy katalog tych czynów był zbyt szeroki i obejmował prawie 90% wszystkich przewinień. W rezultacie działalność owych sądów tak szeroko ustalona nie mogła być z przyczyn obiektywnych w pełni realizowana. Sądy honorowe i koleżeńskie powinny rozpatrywać tylko te przewinienia, które w sposób oczywisty i poważny godzą w honor żołnierski i zasady współżycia społecznego. Właśnie w tych sprawach rola wychowawcza czynnika społecznego musi być maksymalnie wykorzystana.

Efektywność wychowawcza sądów honorowych i koleżeńskich w dużej mierze zależy jednak od pomocy i należytego nadzoru nad ich działalnością ze strony dowódców, aparatu, partyjno-politycznego i wojskowych organów wymiaru sprawiedliwości (sądu, prokuratury).

Zachodzi w szczególności potrzeba, aby:

- troszczyć się o bardziej wnikliwe dobieranie żołnierzy wchodzących w skład sądów honorowych i koleżeńskich,
- zintensyfikować system szkolenia członków sądów,
- zwiększyć zainteresowanie działalnością sądów ze strony dowódców pododdziałów i oddziałów oraz organizacji partyjnych.

— powierzać sądom prowadzenie działalności profilaktycznej w oparciu o wynikające z rozpatrywanych spraw aspekty wychowawcze (np. w formie organizowania spotkań środowiskowych z żołnierzami danego korpusu osobowego jednostki, prowadzenia rozmów wychowawczych z niezdyscyplinowanymi żołnierzami itp.).

Ważną działalność w sferze umacniania dyscypliny, a więc i wychowywania, przejawiają Rady Podoficerów Zawodowych. Podstawową metodą ich pracy jest działalność indywidualna z pod-

⁴ Płk dr Teofil Leśko i ppłk dr Stefan Rybarczyk. *Niektóre problemy funkcjonowania sądów honorowych*, WAP, 1973 r. Zeszyty Naukowe nr 4 (17) s. 8, 9 i 21.

officerami, polegająca na ocenie postaw i poznawania potrzeb poszczególnych podoficerów oraz oddziaływaniu na ich postawę ideowo-moralną, zdyscyplinowanie i działalność służbową. Właśnie Rady Podoficerów Zawodowych skupiające przeważnie bezpośrednich dowódców — wychowawców żołnierzy zasadniczej służby wojskowej — mogą i powinny odegrać ważną rolę w procesie wdrażania nowych regulaminów oraz w kształtowaniu prężnych politycznie i społecznie dojrzałych kolektywów żołnierskich.

Do ważnych ogniw społecznych i głęboko zaangażowanych w proces wychowania żołnierzy zaliczyć również należy Społeczne Komitety Przeciwalkoholowe oraz Towarzystwo Trzeźwości Transportowców. Odgrywają one nader pozytywną rolę w eliminowaniu przesłanek obyczajowych nadużywania alkoholu oraz w wytworzeniu atmosfery społecznej dezaprobaty dla tego rodzaju tak bardzo niebezpiecznych dla dyscypliny czynów. Znaczące zadania, w wykrywaniu i likwidowaniu ujemnych zjawisk, będących niekiedy podłożem przewinień i wypadków nadzwyczajnych, realizują Zespoły Kontroli Społecznej. Szersze jednak omawianie kierunków i metod działania wymienionych czynników społecznych przekraczałoby ramy tematyczne opracowania. Podkreślić jednak należy, iż w związku z wdrażaniem nowych regulaminów owe czynniki powinny być przez dowódców i aparat partyjno-polityczny maksymalnie pobudzone do jeszcze większej aktywności wychowawczej; powinny być zwłaszcza one szeroko włączone do kształtowania jakościowo wyższego poziomu dyscypliny, odpowiadającego wymogom wynikającym z nowych regulaminów i z aktualnych potrzeb życia wojskowego i społecznego.

Rolę wiodącą (inspiracyjną i organizatorską), obok aparatu dowódczego i partyjno-politycznego, w umacnianiu i rozwijaniu aktywności i efektywności wychowawczej wszystkich działających w wojsku czynników społecznych — spełniają organizacje partyjne i młodzieżowe. Same również stanowią najbardziej zorganizowaną i najbardziej dojrzałą, pod każdym względem, postać kolektywów (czynników społecznych).

Aparat polityczny, instancje i organizacje partyjne mają obowiązek troszczyć się o kształtowanie socjalistycznych treści i wysokiej kultury wzajemnych stosunków pomiędzy przełożonym a podwładnym. Tylko zrozumienie spójności osobistych z interesem jednostki (instytucji) wojskowej i państwa, dobra współpraca dowództwa z kolektywem i tworzenie warunków sprzyjających inicjatywom społeczno-wychowawczym mogą zapewnić stałe podnoszenie poziomu gotowości bojowej. Dla właściwego kształtowania socjalistycznych stosunków międzyludzkich i społecznie zaangażowanych postaw żołnierzy ogromne znaczenie ma ideowa, pryncypialna postawa kadry kierowniczej, a głównie dowódców, którzy są przecież nie tylko organi-

zatorami procesów szkolenia i dyscypliny, ale i wychowawcami ze-
społów ludzkich.

Instancje i organizacje partyjne zobowiązane są uczyć żołnierzy postępowania zgodnego z normami zawartymi w regulaminach woj-
skowych, w *Zasadach etyki...* i *Obyczajach żołnierzy...*⁵.

Jednym z naczelných obowiązków Socjalistycznego Związku Mło-
dzieży Polskiej w Siłach Zbrojnych PRL jest **kształtowanie nieprze-
jednanych postaw wszystkich żołnierzy wobec zjawisk negatywnych
zagrożających spójności żołnierskich kolektywów, wojskowemu po-
rządkowi i dyscyplinie**. Działanie w tej sferze powinno przebiegać
w klimacie dobrze pojętego koleżeństwa, któremu obcy jest liberalizm
wobec naruszania zasad wojskowego porządku, prawa i żołnierskiej
dyscypliny. W praktyce profilaktycznej wszystkie ogniwa SZMP
winny realizować następujące zadania:

1. bezwzględnie przeciwstawiać się wszelkim nieprawidłowoś-
ciom — lekceważeniu obowiązków żołnierskich, łamaniu norm etyczno-
moralnych obowiązujących w socjalistycznym społeczeństwie, pasożyt-
nictwu społecznemu, niewrażliwości na sprawy ludzkie;

2. w żołnierskich kolektywach tworzyć atmosferę bezwzględnego
ujawniania i piętnowania przewinień dyscyplinarnych oraz czynów
hańbiących honor żołnierza — członka SZMP;

3. kształtować wśród żołnierzy poczucie obowiązku udzielania po-
mocy kolegom, którzy przyczyniają się do ujawniania i zapobiegania
wypadkom naruszania dyscypliny, tworzyć wokół nich atmosferę spo-
łecznego uznania;

4. tworzyć klimat społecznej dezaprobaty wobec sprawców przewi-
nień dyscyplinarnych. Bardziej skutecznie wykorzystywać szerokie
formy wewnątrzorganizacyjne i żołnierskie (zebrania SZMP, zebrania
żołnierskie, rozmowy organizacyjne, wykorzystanie środków ma-
sowej propagandy, udział aktywu SZMP w pracach sądów koleżeń-
skich itp.);

5. ściśle współdziałając z dowódcami, aparatem politycznym i orga-
nizacjami partyjnymi rozwijać szeroko pojętą profilaktykę dyscypli-
narną. W tym celu powoływać i uaktywniać młodzieżowe zespoły
profilaktyki dyscyplinarnej, umacniania karności żołnierskiej itp;

6. szczególnie ostro przeciwdziałać złym przywarom i nałogom,
w szczególności zaś nadużywaniu alkoholu jako najgroźniejszej prze-
słanki naruszeń dyscypliny wojskowej i wypadków nadzwyczajnych;

7. pogłębiać troskę wszystkich żołnierzy o ochronę tajemnicy woj-
skowej i państwowej⁶.

⁵ „Biuletyn Informacyjny” GZP WP, 1975, nr 7 (470), s. 9.

⁶ Kierunki działania SZMP w Siłach Zbrojnych PRL na rzecz umac-
niania zdyscyplinowanych postaw żołnierzy zasadniczej służby wojskowej.

Z całą mocą należy podkreślić, iż wpływ i wielka skuteczność oddziaływania wychowawczego kolektywów żołnierskich polega na tym, że funkcjonują one stale i wszędzie, mają dostęp do każdego żołnierza, w nich kształtowane i wzajemnie oceniane są motywety postępowania i samo postępowanie⁷. Stąd siła wychowawcza tkwiąca w kolektywach żołnierskich jest olbrzymia. Szanse tę powinniśmy jak najlepiej wykorzystać.

W tym aspekcie należy zasygnalizować najważniejsze kierunki pracy zmierzające do uaktywniania czynników społecznego oddziaływania. Kierunki owego działania zostały dokładnie określone w *Programie umacniania dyscypliny w Siłach Zbrojnych PRL*; wynikają z nich dla dowódców i aparatu partyjno-politycznego m.in. następujące zadania:

a) czynić coraz skuteczniejszym styl pracy instancji i organizacji partyjnych oraz młodzieżowych w procesie umacniania dyscypliny; eliminować tendencje do „anonimowego” rozpatrywania spraw dotyczących dyscypliny przez organizacje partyjne i młodzieżowe, przeciwstawiać się tendencjom liberalizmu, tolerowania niewłaściwych postaw i przewinień żołnierzy; tworzyć klimat społecznego wsparcia dla regulaminowej wymagalności dowódców;

b) w jednostkach (instytucjach) wojskowych, pododdziałach i poszczególnych grupach osobowych żołnierzy pogłębiać poczucie aktywnej współodpowiedzialności za stan dyscypliny oraz nie dopuszczać do samouspokojenia i demobilizacji z chwilą osiągnięcia w dyscyplinie zadowalającego poziomu;

c) kształtować opinię społecznej dezaprobaty i powszechnego potępienia wobec osób naruszających godność i honor żołnierza; intensyfikować działalność sądów honorowych i koleżeńskich, podnosić ich rangę, organizować spotkania tych sądów z przełożonymi, zapoznawać je z wybranymi problemami dyscypliny;

d) zapewnić współdział Organizacji Rodzin Wojskowych w rozwijaniu i umacnianiu takich cech osobowych żołnierzy zawodowych, jak umiarkowanie, a nawet abstynencja w spożywaniu alkoholu, troska o schludny wygląd zewnętrzny, wysoka kultura słowa, skromność, uprzejmość oraz życzliwy stosunek do innych ludzi;

e) stosować aktywnie praktykę oddawania na kolektywne wychowanie sprawców przestępstw mniejszej wagi oraz sprawców przewinień dyscyplinarnych.

⁷ Płk doc. dr hab. Mieczysław Michalik, *Kształtowanie zasad współżycia w armii socjalistycznej*, GZP WP, 1974, s. 17.

VII. WYSOKA WYMAGALNOŚĆ W PRZESTRZEGANIU REGULAMINOWEGO PORZĄDKU, NALEŻYTE FUNKCJONOWANIE SŁUŻB

Regulaminowy porządek jest dziedziną dyscypliny wojskowej ściśle związaną z wszystkimi jej kategoriami i stanowi nierozłączną cechę sił zbrojnych.

Pojęcie porządku wojskowego jest bardzo szerokie. Najogólniej rzecz traktując, można stwierdzić, że obejmuje on całokształt życia wewnętrznego jednostki wojskowej oraz rozległą sferę funkcjonowania wszystkich rodzajów służb przewidzianych w regulaminach. Chodzi tu w szczególności o sprawne, punktualne i pełne realizowanie ustalonego w jednostce porządku dnia (co powinno zapewnić wzorową organizację szkolenia, pracy i wypoczynku żołnierzy), należyty stan porządku, czystości i estetyki we wszystkich pomieszczeniach i obiektach wojskowych, racjonalne i zgodne z przyjętymi normatywami użytkowanie i należyte ochranianie uzbrojenia, sprzętu technicznego i wszelkiego innego mienia wojskowego, regulaminowe pełnienie służb dyżurnych, służby wartowniczej, garnizonowej, patrolowej itp.

Wzorowy, zgodny z regulaminem porządek, zabezpiecza należyty stan organizacyjnej sprawności oddziałów i pododdziałów, sztabów i instytucji w tych ich ogniwach i elementach działania, które bezpośrednio decydują o gotowości bojowej wojsk. Umożliwia również właściwą realizację szkolenia, pracy i wychowywania żołnierzy, gwarantuje należyłą ochronę i właściwe użytkowanie uzbrojenia, sprzętu technicznego i innego mienia wojskowego. Natomiast wszelkie — nawet pozornie mniej ważne — uchybienia w porządku wojskowym prowadzą nieuchronnie do zakłócenia prawidłowego rytmu szkolenia i życia wojskowego, stwarzają przesłanki wypadków nadzwyczajnych i innych poważniejszych naruszeń dyscypliny.

Ważny, a w niektórych dziedzinach wręcz decydujący, wpływ na utrzymywanie porządku wojskowego mają służby dyżurne, służba wartownicza i inne. Właśnie dlatego należy kształtować i utrwalać

przeświadczenie żołnierzy, zwłaszcza kadry, że regulaminowe, z pełnym zaangażowaniem pełnienie służb stanowi jeden z podstawowych warunków prawidłowego podziału i realizowania obowiązków służbowych oraz jedną z ważnych szans uregulowanego, uporządkowanego rytmu pracy w jednostce. Wpajać trzeba także świadomość, iż kluczem do wzorowego pełnienia służby jest, obok niezbędnego bytowo-technicznego wyposażenia pomieszczeń dyżurnych, wartowniczych i innych, przede wszystkim właściwe przygotowanie żołnierzy do służby oraz wnikliwy nadzór ze strony przełożonych.

Z problemów ogólnych dotyczących obowiązku należytego pełnienia służby warto jeszcze zwrócić uwagę na to, że:

- służba jest swego rodzaju uzupełnieniem dowódczego oddziaływania na żołnierzy, jest przedłużeniem jego władzy (np. oficer dyżurny w czasie nieobecności dowódcy oddziału i jego zastępców kieruje całokształtem życia oddziału i ma prawo wydawania w imieniu dowódcy zarządzeń i poleceń). Podobne uprawnienia posiada podoficer dyżurny kompanii w czasie nieobecności w kompanii dowódcy, oficerów, chorążych i szefa;
- służby współdziałają z dowódcami w zabezpieczaniu regulaminowego porządku w jednostce i utrzymaniu należytej dyscypliny na terenie garnizonu;
- służba wewnętrzna, zwłaszcza służba wartownicza, spełnia ważną rolę w zakresie ochrony szczególnie ważnych obiektów wojskowych i mienia;
- w toku pełnienia służb żołnierze wdrażani są do wykonywania zadań, jakie w ramach systemu szkolenia przewidziane są do realizacji w warunkach bojowych; między innymi dlatego należy dążyć, aby nadać wysoką rangę bojowemu i wychowawczemu walorowi służby, co w szczególności odnosi się do służby wartowniczej;
- żołnierze w czasie pełnienia służby wyposażeni są w szczególne uprawnienia, np. mogą wydawać rozkazy, legitymować, zatrzymywać, a nawet użyć broni (oczywiście w razie zaistnienia ściśle określonych w regulaminie sytuacji).

Przedstawione wyżej uwagi prezentują na ogół znane poglądy i stwierdzenia. Tym niemniej wspomniano o nich, w odpowiednio uporządkowanym układzie problemowym, dla lepszego ukazania istoty i walorów użytecznych dla wojska nowych regulacji w zakresie porządku i zasad funkcjonowania poszczególnych służb.

Zasadnicze zmiany w omawianych dziedzinach wprowadzono do regulaminu służby wewnętrznej oraz do regulaminu służby garnizonowej i wartowniczej. Najistotniejsze z nich wymagają bliższego omówienia w ujęciu problemowym.

PODZIAŁ CZASU I CZYNNOŚCI SŁUŻBOWE

Dotychczasowe postanowienia regulujące powyższą problematykę zostały poważnie zmodyfikowane. Głównym założeniem tej modyfikacji było zwiększenie sprawności działania i racjonalnej organizacji pracy oraz toku służby w oddziale. Kierowano się również potrzebą optymalnego dostosowania przepisów do aktualnych potrzeb sił zbrojnych.

Przy nowelizacji treści tego rozdziału wzięto w wydatnym stopniu pod uwagę także wymogi higieny psychicznej i racjonalnego wysiłku fizycznego. Wszędzie tam i wtedy, kiedy to jest tylko możliwe, stworzono warunki do zapewnienia lepszego wypoczynku i odprężenia. Specyfika służby wojskowej wymaga od wszystkich żołnierzy ogromnego wysiłku, zaangażowania i napięcia. Aby spełnić ten wymóg wtedy, gdy to jest konieczne, muszą być przewidziane i zagwarantowane momenty odprężenia. Oczywiście może to odnosić się tylko do przewidzianego w regulaminie, a ustalonego szczegółowo w porządku dnia przez dowódcę jednostki, czasu i miejsca.

Bliższego omówienia pod tym kątem wymagają zwłaszcza niektóre regulacje.

1. Odstąpiono od zbyt szczegółowego określenia w regulaminie czasu przeznaczanego na wykonanie poszczególnych czynności porządku dnia. Dowódcy jednostek będą w tym zakresie samodzielni stosownie do ramowych ustaleń regulaminów, specyfiki jednostki oraz wytycznych wyższych przełożonych. Celowość takiego uregulowania wynika ze znacznego obecnie zróżnicowania rodzaju i przeznaczenia poszczególnych jednostek wojskowych, a stąd potrzeby różnego toku życia i służby. Wszelkie centralne, rygorystyczne ustalenia w tym zakresie mogą w konsekwencji doprowadzić w niektórych wypadkach do sztucznego naginania życia do wymogów regulaminów lub naruszania zawartych w nich ustaleń.

2. Ustalono, że w niedziele i dni świąteczne nie ogłasza się pobudki, a żołnierze zobowiązani są wstać w czasie ustalonym przez dowódcę jednostki. W dniach tych nie należy organizować zajęć szkoleniowych oraz innych przedsięwzięć, jeżeli nie zostały nakazane przez dowódcę jednostki. Czas wolny pozostawia się do dyspozycji żołnierzy, organizując i zachęcając do udziału w imprezach kulturalnych i sportowych. Zbiórki żołnierzy na organizowane imprezy przeprowadza się wtedy, jeśli wiąże się to z wymarszem poza rejon zakwaterowania jednostki. W innych wypadkach tylko na specjalne zarządzenie. Uściślono także problem czasu wolnego żołnierzy w innych dniach. Reguluje tę sprawę następujące sformułowanie:

W sobotę i dodatkowo w innym dniu tygodnia, określonym przez dowódcę jednostki, w czasie od apelu południowego do capstrzyku, a w pozostałe dni — od kolacji do capstrzyku nie organizuje się za-

jęć obowiązkowych dla żołnierzy zasadniczej służby wojskowej, jeżeli dowódca jednostki nie zarządzi inaczej. Żołnierzy obowiązuje jednak obojętność w tym czasie dziennika telewizyjnego. Dla żołnierzy uzyskujących niezadowalające wyniki w szkoleniu, dopuszczających się zaniedbań w utrzymaniu uzbrojenia, sprzętu lub wyposażenia organizuje się dodatkowe zajęcia, prace, treningi, konsultacje oraz naukę własną. Należy również podkreślić, że w dni wolne od zajęć w ściśle oznaczonym czasie żołnierze udają się na posiłki i wracają z nich indywidualnie. Dowódca jednostki w warunkach wymagających innego uregulowania oraz w razie stwierdzenia naruszenia porządku wojskowego może od tej zasady częściowo lub całkowicie odstąpić.

3. Uściślono sposób i formę przeprowadzania apelu porannego w pododdziałach, traktując go jako wprowadzenie i dopuszczenie składu osobowego pododdziału do wykonywania zasadniczych zadań żołnierskich, realizowanych w czasie przedpołudniowym. Zobligowano także — niezależnie od apelu porannego w pododdziałach — do przeprowadzenia raz na tydzień na szczeblu batalionu lub pułku co najmniej jednej zbiórki z rozprowadzeniem do zajęć.

4. Ustalono, że czas od apelu porannego do popołudniowego jest przeznaczony na prowadzenie zajęć szkoleniowych, które stanowią główną treść działalności służbowej jednostki. Natomiast zajęcia popołudniowe powinny rozwijać nabyte umiejętności, zmierzać do uzupełnienia braków w opanowaniu programu szkolenia oraz sprzyjać przygotowaniu się żołnierzy do zajęć w dniu następnym.

5. Zniesiono apele wieczorne w pododdziałach, wprowadzając w zamian nich apele południowe odbywające się po zakończeniu zajęć programowych z udziałem wszystkich żołnierzy pododdziału. Apel ten stanowi codzienne jak gdyby zamknięcie i podsumowanie okresu wymagającego od żołnierzy największego wysiłku psychicznego i fizycznego, tzn. czasu szkolenia programowego lub wykonywania innych podstawowych zadań wynikających z przeznaczenia jednostki. Stworzono jednak możliwość dowódcy oddziału (pododdziału) zarządzenia w uzasadnionych wypadkach niezależnie od apelu południowego lub zamiast tego apelu — apelu wieczornego, przeprowadzanego według zasad apelu południowego. Odnosi się to zwłaszcza do wypadków stwierdzenia przez właściwego dowódcę pewnych niedokładności w przestrzeganiu ustaleń przewidzianych na czas popołudniowy lub wieczorny.

6. Wprowadzono przepis, że co najmniej przez 30 minut po spożyciu przez żołnierzy obiadu nie należy (w warunkach garnizonowych) przeprowadzać żadnych zajęć; żołnierze mogą w tym czasie odpoczywać, leżąc na łóżku bez munduru i butów. Zobligowano także szefa kompanii do osobistego uczestnictwa w czasie spożywania obiadu przez żołnierzy jego pododdziału.

SLUŻBA WEWNĘTRZNA W JEDNOSTCE WOJSKOWEJ

Wprowadzone w powyższym zakresie zmiany podyktowane były przede wszystkim potrzebą podniesienia rangi służb wewnętrznych oraz zwiększenia ich operatywności i skuteczności działania, głównie w zakresie utrzymania regulaminowego porządku. W szczególności sprecyzowano i skoordynowano prawa i obowiązki osób pełniących służbę wewnętrzną. Zwiększono zakres ich uprawnień oraz możliwości operatywnego działania.

Ilustracją tych modyfikacji są niżej opisane regulacje:

1. Przyznano dowódcy jednostki prawo regulowania ilości służb (zmniejszania, zwiększania lub łączenia) oraz ustalania liczby żołnierzy wyznaczonych do pełnienia służby w zależności od lokalnych warunków i potrzeb. Na przykład dowódca może wprowadzić służbę podoficera dyżurnego batalionu zamiast podoficerów dyżurnych w pododdziałach, połączyć służbę pomocnika oficera dyżurnego parku ze służbą dyżurnego punktu kontroli technicznej, a w wojskowych zakładach leczniczych — służbę oficera dyżurnego ze służbą lekarza dyżurnego itp.

2. Skonkretyzowano i znacznie rozszerzono prawa i obowiązki dla podstawowych ogniw służby wewnętrznej. Odnosi się to przede wszystkim do tych elementów działania służb dyżurnych, które zapewniają zachowanie stałej gotowości bojowej, ochronę uzbrojenia, amunicji, sprzętu oraz utrzymanie regulaminowego porządku wewnętrznego i dyscypliny. Między innymi w tym celu **upoważniono oficera dyżurnego jednostki** do wydawania i egzekwowania w imieniu dowódcy jednostki odpowiednich rozkazów i zarządzeń w zakresie zadań określonych w instrukcji lub zleconych mu przez dowódcę. Uprawniono go też do niedopuszczania do objęcia służby wewnętrznej przez żołnierza nie przygotowanego do jej pełnienia i żądania wyznaczenia innego odpowiednio przygotowanego żołnierza oraz podejmowania decyzji w sprawie zmiany żołnierzy pełniących służbę wewnętrzną, którzy naruszyli zasady pełnienia tej służby lub są do niej niezdolni.

Podoficera dyżurnego pododdziału upoważniono do wydawania żołnierzom zasadniczej służby wojskowej rozkazów dotyczących obowiązków określonych instrukcją.

Funkcyjnym służb dano także prawo występowania do właściwych przełożonych z wnioskami o wyróżnienie lub ukaranie żołnierzy, przy czym wnioski te powinny być wnikliwie i szybko rozpatrzone i załatwione.

Upoważniono, a jednocześnie zobowiązano oficera dyżurnego jednostki (parku samochodowego), podoficera dyżurnego kompanii (batalionu) oraz dyżurnego biura przepustek do kontroli i wstrzymania wyjścia na przepustkę żołnierzowi nieprzepisowo ubranemu, o niedbałym i niechlujnym wyglądzie oraz nie znającym zasad żołnier-

skiego zachowania się (oczywiście w pierwszym rzędzie taki obowiązek spoczywa na bezpośrednich i wyższych przełożonych żołnierzy).

Zrezygnowano przy tym ze zbyt szczegółowych opisów praw i obowiązków w sprawach mniej istotnych lub zależnych od specyfiki jednostki, powierzając dowódcom odpowiednie ich uregulowanie we właściwych instrukcjach wewnętrznych.

Istotnym novum dotyczącym służby dyżurnej kompanii (batalionu) jest również to, że w pododdziałach lub grupach żołnierzy stacjonujących poza miejscem postoju jednostki, a nie ochranianym przez wartę — służba wewnętrzna pododdziału występuje uzbrojona, spełniając jednocześnie zadania wartownicze (odnosi się to głównie do pododdziałów radiotechnicznych i innych pododdziałów dyslokowanych z dala od swej macierzystej jednostki).

3. Odstąpiono od szczegółowego określenia w przepisach regulaminu toku i sposobu kontrolowania poszczególnych służb. I tak częstotliwość kontroli podległych służb oficer dyżurny jednostki będzie mógł nasilać stosownie do otrzymanych wytycznych i poleceń przełożonych oraz według własnej decyzji opartej na konkretnych okolicznościach charakteryzujących aktualny stan dyscypliny w całej jednostce lub w poszczególnych pododdziałach (służbach).

4. Zagwarantowano żołnierzom przed i po objęciu służby lepsze warunki pracy i odpoczynku. Na przykład zobligowano przełożonych do zapewnienia żołnierzom 8 godzin snu w noc poprzedzającą objęcie służby, zwiększono czas na przygotowanie się do służby, przewidziano, że oficer dyżurny jednostki, oficer dyżurny parku i podoficer dyżurny kompanii oraz ich pomocnicy mogą na czas odpoczynku rozbierać się. Ponadto w celu zapewnienia lepszej funkcjonalności podstawowych stanowisk służby dyżurnej sporządzono w formie załącznika szczegółowy wykaz pomieszczeń, wyposażenia i dokumentacji służb wewnętrznych jednostki wojskowej. Wprowadza on niezbędną w tym względzie jednolitość, zapewnia wyższy standard wyposażenia pomieszczeń oraz ustala rodzaj i ilość innych środków, które powinny być do dyspozycji poszczególnych ogniw służby wewnętrznej. Chodzi tu o stworzenie maksymalnie korzystnych warunków służby, która musi być pełniona z pełnym zaangażowaniem i natężeniem.

5) Podporządkowano oficera dyżurnego jednostki w zakresie gotowości bojowej dyżurnemu oficerowi operacyjnemu równego lub wyższego szczebla dowodzenia. Ustanawiając ten przepis kierowano się potrzebą pełnego zintegrowania służb dyżurnych oraz usprawnienia systemów osiągania określonych stanów gotowości bojowej.

ZAKWATEROWANIE ŻOŁNIERZY, PROWADZENIE GOSPODARKI MATERIAŁOWEJ

Myślą przewodnią wprowadzonych tutaj zmian było:

- stworzenie dowódcom jednostek możliwości elastycznego regulowania spraw zakwaterowania i prowadzenia gospodarki materiałowej w dostosowaniu do warunków zakwaterowania i specyfiki jednostki (z przestrzeganiem jednak generalnych ustaleń regulaminów);
 - umocnienie porządku wewnętrznego w jednostce;
 - usprawnienie i uproszczenie prowadzenia gospodarki materiałowej w pododdziałach;
 - zwiększenie nadzoru nad zabezpieczeniem broni i amunicji;
 - zapewnienie żołnierzom lepszych warunków socjalno-bytowych.
- Wychodząc z powyższych założeń:

1. Zrezygnowano ze zbyt szczegółowych regulacji dotyczących zakwaterowania oddziału (pododdziału) i utrzymywania pomieszczeń. Nowy regulamin odsyła w tych sprawach do przepisów specjalistycznych albo w ściśle określonych przypadkach uzależnia uregulowanie danej kwestii od decyzji dowódcy jednostki. Na przykład sposób śłania łóżek, ułożenia przyborów i części wyposażenia żołnierza oraz miejsce ułożenia munduru na czas odpoczynku (snu) określa dowódca jednostki, oczywiście pod warunkiem zachowania jednolitości w całej jednostce.

2. Ustalono, że w zależności od warunków zakwaterowania oraz stanu liczbowego pododdziałów, niektóre pomieszczenia, np. szatnia, izba gospodarcza, kabina natryskowa itp. — mogą być urządzone w batalionie z przeznaczeniem do wspólnego użytkowania przez organiczne kompanie.

3. Zaostrzono rygory w zakresie przechowywania broni i amunicji. I tak, nakazano dowódcy lub szefowi kompanii osobiście zamykać na klucz i plombować pomieszczenia z bronią i amunicją oraz stojaki z bronią na korytarzu. Ponadto ustalono, że broń osobistą kadry należy przechowywać z reguły w pomieszczeniu oficera dyżurnego. Upoważniono także dowódcę jednostki do wyrażenia zgody na przechowywanie broni osobistej kadry — po odpowiednim zabezpieczeniu — w magazynie broni pododdziału.

SŁUŻBA PREWENCJI WOJSKOWEJ SŁUŻBY WEWNĘTRZNEJ

Planowanie, organizowanie i pełnienie służby patrolowej powierzono Wojskowej Służbie Wewnętrznej. Patrole wyłączono zatem ze składu służby garnizonowej podporządkowując je szefowi właściwego organu WSW. Przewidziano jednocześnie możliwość wyznaczenia do

pełnienia służby patrolowej żołnierzy z jednostek garnizonu pod dowództwem żołnierzy WSW. Decyzje w tej sprawie podejmuje dowódca garnizonu na wniosek właściwego organu WSW. Upoważniono dowódcę garnizonu do akceptowania planów służby patrolowej — sporządzanych przez terenowy organ WSW — w części dotyczącej obszaru jego działania. Zmieniona koncepcja służby patrolowej spowodowała konieczność wprowadzenia odpowiednich zmian w prawach i obowiązkach dowódcy, komendanta i oficera inspekcyjnego garnizonu, sposobie odprawy warty garnizonowej (bez udziału patroli) itp. Poza tym w rozdział regulujący te kwestie włączono treść dotychczasowego rozdziału V — *służba patrolowa garnizonowa* jako podrozdział pod nazwą — *służba patrolowa*.

Zmieniona organizacja pełnienia służby patrolowej nie będzie wykluczać możliwości stosowania interwencji przez garnizonowe organy władzy. W przypadkach wymagających pilnego zareagowania na rażące naruszenie dyscypliny i porządku publicznego przez żołnierzy poza rejonem zakwaterowania — dowódca komendant garnizonu (oficer inspekcyjny) może do przywrócenia porządku użyć żołnierzy ze składu pododdziału alarmowego, warty garnizonowej lub inne siły. Poza tym o fakcie interwencji organy garnizonowe będą niezwłocznie informować właściwego szefa organu WSW. Podkreślenia wymaga również to, że za utrzymanie dyscypliny i porządku w garnizonie będą w jednakowej mierze odpowiadać zarówno organy garnizonowe jak i szefowie jednostek WSW. Nastąpi tu lepsze skoordynowanie i zespolenie ich działania na tym odcinku. Natomiast służba patrolowa z racji podporządkowania organom WSW zwiększy swój walor skuteczności m.in. przez lepszy dobór żołnierzy, odpowiedni system szkolenia oraz wyposażenie jej w niezbędny sprzęt techniczny zapewniający należyłą operatywność w pełnieniu służby.

LEGITYMOWANIE, DOPROWADZANIE I ZATRZYMANIE

Bardziej precyzyjnie określono zasady legitymowania, doprowadzania i zatrzymywania żołnierzy naruszających zasady dyscypliny wojskowej lub porządku publicznego. Dotyczy to zarówno podmiotów tych uprawnień jak i okoliczności przedmiotowych, stanowiących podstawę do stosowania wymienionych form interwencji. Chodzi tu zwłaszcza o wyeliminowanie z jednej strony wypadków zbyt pochopnych interwencji, z drugiej zaś o zwiększenie skuteczności działania w sytuacjach rażącego naruszenia dyscypliny wojskowej lub społecznej. Ustalono np., że **zatrzymanie może być zarządzone tylko do żołnierza, który:**

a) został ujęty w czasie popełnienia przestępstwa lub w pościgu podjętym po popełnieniu tego przestępstwa;

b) jest podejrzany o popełnienie przestępstwa, a istnieje obawa, że ukryje się lub zatrze ślady i dowody;

c) naruszył dyscyplinę lub porządek publiczny w stopniu kwalifikującym się do ukarania co najmniej karą aresztu;

d) nie ma dokumentów tożsamości lub ma je podrobione, lub przerobione.

ODPRAWA, ZMIANA WART I WARTOWNIKÓW ORAZ TOK SŁUŻBY NA WARCIE

1. Sprecyzowano czynności oficera inspekcyjnego podczas przeglądu wart na odprawie.

2. Zaostrzono odpowiedzialność dowódców za nieprzygotowanie żołnierzy do pełnienia służby wartowniczej.

3. Zmieniono tok służby wartowniczej; wartownik po przyjeździe z posterunku przechodzi do zmiany odpoczywającej, a następnie do zmiany czuwającej (dotychczas: służba na posterunku — czuwanie — odpoczynek). Takie uregulowanie toku służby wartowniczej likwiduje okres, w którym na wartowni nikt nie czuwa (lub czuwanie odbywa się kosztem odpoczynku zmiany odpoczywającej). Według dotychczasowego regulaminu, gdy pierwsza zmiana stoi na posterunku, druga jest rozprawdzana na posterunku, trzecia w tym czasie odpoczywa. Poza tym nie jest wskazane, aby żołnierz obudzony bezpośrednio był rozprawdzany na posterunek. Jak wykazały badania specjalistów, może on jeszcze przez pewien okres czasu, stojąc już na posterunku, nie uzyskać pełnej sprawności psychofizycznej, co z kolei może doprowadzić do nieszczęśliwych wypadków.

4) Upoważniono dowódcę garnizonu (jednostki) do zmniejszenia liczby żołnierzy zmiany czuwającej w wypadku częstego pełnienia służby wartowniczej przez żołnierzy (2—3 razy w tygodniu), a także regulowania snu wartownikom zmiany odpoczywającej w okresie od śniadania do kolacji. Zezwolono wartownikom rozbierać się na czas odpoczynku i spać w dresach. W ten sposób stwarza się żołnierzom pełniącym służbę wartowniczą warunki do dłuższego i lepszego wypoczynku.

PRAWA I OBOWIĄZKI ŻOŁNIERZY PEŁNIĄCYCH SŁUŻBĘ WARTOWNICZĄ

1. Uporządkowano i rozszerzono zakres praw i obowiązków dowódcy warty, jego pomocnika i rozprawdzającego (m.in. dano im prawo wydawania rozkazów, zdjęcia wartownika z posterunku, obarczono odpowiedzialnością za właściwe przechowywanie, ładowanie,

rozładowanie i zabezpieczenie broni oraz amunicji na wartowni i u wartowników itp.).

2. Uściślono postępowanie wartownika wobec osób zbliżających się do posterunku z uwzględnieniem warunków dobrej i złej widoczności. Zmiany zakładały z jednej strony — zapewnienie wartownikowi optymalnych warunków do wykonania powierzonego mu zadania, z drugiej strony — wyeliminowanie w maksymalnym stopniu możliwości przedwczesnego użycia broni.

ORGANIZACJA SŁUŻBY WARTOWNICZEJ W WYPADKACH SZCZEGÓLNYCH

Wprowadzono (za regulaminem służby wewnętrznej) nowy przepis dotyczący powierzenia ochrony pododdziałów rodzajów sił zbrojnych rozmieszczonych poza rejonem macierzystych jednostek, a nie ochranianych przez warty. Ochronę i obronę tych pododdziałów powierzono żołnierzom wyznaczonym do pełnienia służby wewnętrznej. Żołnierze ci wyposażeni w broń uzyskują pełne prawa i obowiązki wartownika.

* * *

W jakim stopniu zaprezentowane nowe regulacje zostaną wykorzystane w praktyce, zależy będzie od wysiłku i zaangażowania w proces ich wdrażania wszystkich żołnierzy oraz wszystkich czynników i ogniw służbowych i społecznych.

Program umacniania dyscypliny w Siłach Zbrojnych PRL zakłada, że w zakresie uzyskania zdecydowanego postępu w regulaminowym porządku, m.in. należy:

a) porządek wojskowy traktować kompleksowo, łącząc rygor z prawidłowo rozumianym demokratyzmem, wymagalność w treści z kulturą w formie; rozwijać wśród wszystkich żołnierzy, a szczególnie u młodej kadry, zrozumienie sensu i wartości zorganizowanego działania, umiejętności stosowania jego właściwego rytmu, w tym zwłaszcza doceniania konieczności sprawnej, punktualnej i pełnej realizacji ustalonego w jednostce porządku dnia;

b) tworzyć i pogłębiać klimat sprzyjający ścisłemu przestrzeganiu porządku wojskowego; wyegzekwować należyte wypełnianie obowiązków w tym względzie przez szefów kompanii, zgodnie z nadanymi im prerogatywami umacniającymi ich rolę i pozycję w wojsku; energicznie przeciwstawiać się przejawom liberalizmu i tolerancji, a w szczególności braku poszanowania obowiązujących zasad i ustaleń;

c) doskonalić funkcjonowanie służb dyżurnych i wartowniczych

oraz biur przepustek; eliminować wszelkie uchybienia i niedomagania w tej dziedzinie; pedantycznie egzekwować przygotowanie się żołnierzy do służby, rzeczywistość instruktaży i odpowiednią kontrolę; osiągnąć skuteczny wpływ służb na utrzymanie porządku wojskowego w szerokim jego rozumieniu;

d) zagwarantować wysoki poziom porządku, czystości, estetyki we wszystkich obiektach wojskowych; odpowiednio wykorzystywać stworzoną w jednostkach wojskowych materialną bazę w tej dziedzinie;

e) kontynuować poszukiwania w zakresie bardziej doskonałych rozwiązań, a zwłaszcza w ciągłości dowodzenia, lepszej organizacji pracy, kontroli i nadzoru w jednostkach i pododdziałach.

VIII. UMACNIANIE DYSCYPLINY ŻOŁNIERZY W MIEJSCACH PUBLICZNYCH ORAZ W TOKU PRAC NA RZECZ GOSPODARKI NARODOWEJ

...Ludowe Wojsko Polskie już od ponad trzech dziesięcioleci niezawodnie służy Ojczyźnie. Stoi na straży niepodległego socjalistycznego bytu narodu, wnosi poważny wkład w rozwój państwa, w życie społeczne, w postęp gospodarki, nauki i kultury, w kształtowanie świadomości narodu. Na wszystkich frontach budownictwa socjalistycznego żołnierz jest obecny swoją pracą, swoją obywatelską inicjatywą i aktywnością. Nakłady na obronność, niezbędne dla umacniania bezpieczeństwa kraju, są równocześnie w znacznej mierze zwracane społeczeństwu poprzez bezpośredni udział wojska, wojskowej kadry naukowej, wojskowych specjalistów różnych dziedzin oraz wielu tysięcy żołnierzy w pracach o wielkim znaczeniu gospodarczym i technicznym, wymagających wysokiej dyscypliny i sprawności organizacyjnej... Wiele jednostek wojskowych zaskarbiło sobie szacunek i wdzięczność społeczeństwa ofiarną pomocą w obliczu klęsk żywiołowych... Partia wysoko ceni ten dorobek ludowego Wojska Polskiego. Naród polski jest dumny ze swojej armii, z jej patriotycznej postawy i ideałości...

Przytoczone słowa wysokiego uznania dla naszej socjalistycznej armii, wypowiedziane w imieniu Komitetu Centralnego PZPR przez I sekretarza tow. E. Gierka na jednej z konferencji partyjnych okręgu wojskowego, są dla każdego żołnierza wielkim zaszczytem i najwyższą formą moralnej satysfakcji. Mamy także świadomość, że na tę wysoką ocenę złożył się patriotyczny, ofiarny wysiłek kolejnych pokoleń żołnierzy. Każde słowa uznania, zwłaszcza wypowiedziane przez przywódcę partii i narodu, zobowiązują do jeszcze większej ofiarności w pracy i służbie dla dobra socjalistycznej Ojczyzny. Nie możemy poprzestać na dotychczasowych osiągnięciach. Musimy je stale umacniać i poszerzać, stosownie do wzrastających potrzeb budowy rozwiniętego społeczeństwa socjalistycznego. Nienaganna postawa społeczna, przestrzeganie porządku publicznego, kultura osobista, uprzejmość, takt, schludny wygląd żołnierzy przebywających poza

rejonem zakwaterowania, a także ład, porządek i właściwa organizacja pracy na rzecz gospodarki narodowej stanowią szczególnie eksponowane świadectwo stanu dyscypliny wojska. Zwalczanie zatem zjawisk i przypadków niewłaściwego zachowania się żołnierzy w miejscach publicznych oraz poprawa stanu dyscypliny w jednostkach pracujących na rzecz gospodarki narodowej winny być traktowane jako jedno z głównych zadań pracy ideowo-wychowawczej¹. Stąd liczne przedsięwzięcia organizacyjne oraz ideowo-wychowawcze zmierzające do dalszego umocnienia dyscypliny żołnierzy przebywających poza rejonem zakwaterowania (na styku z ludnością cywilną), a także do dalszej poprawy ładu, porządku i organizacji pracy wojska na rzecz gospodarki narodowej.

Konkretnym przejawem urzeczywistnienia tych zamierzeń jest m.in. wprowadzenie do regulaminów wojskowych szeregu poprawek nadających, w sensie normatywnym, wyższą jakość stosunkom: żołnierz — obywatel, wojsko — społeczeństwo.

Postanowienia regulaminu służby wewnętrznej, regulujące sferę żołnierskiego zachowania się, zostały znowelizowane głównie pod kątem podniesienia wymagań w zakresie poziomu dyscypliny i ogólnej kultury postępowania żołnierza zarówno w stosunkach służbowych, jak i poza służbą, a także na styku ze społeczeństwem cywilnym. Szczegółową strukturę tych zmian prezentują zwłaszcza niżej opisane regulacje.

1. Ustalono generalne reguły żołnierskiego zachowania. Z przepisów określających te kwestie wynika, że wszyscy żołnierze we wzajemnych stosunkach są obowiązani przestrzegać zasad uprzejmości, skromności i opanowania, ściśle stosować się do norm etyczno-moralnych oraz zachowywać się z godnością w miejscach publicznych; w stosunku do ludności cywilnej powinni być przykładem wysokiej kultury oraz wzorem przestrzegania socjalistycznych zasad współżycia społecznego. Istotnym novum jest tu również przepis obligujący żołnierzy do poszanowania języka ojczystego. Przepis ten stwierdza, że brak kultury słowa uwłacza godności żołnierskiej, a używanie słów nieprzyzwoitych (wulgarnych, niecenzurowanych) jest naruszeniem dyscypliny.

2. Wprowadzono nowy podrozdział. *Udział wojska w działalności szkoleniowo-produkcyjnej*, w którym m.in. sprecyzowano zakres obowiązków i odpowiedzialności właściwych dowódców.

Zobowiązano ich do:

- zachowania obowiązujących zasad gotowości bojowej;
- zapewnienia dyscypliny i właściwej postawy moralno-politycznej żołnierzy, z uwzględnieniem styczności ze środowiskiem cywilnym;

¹ Program umacniania dyscypliny w Siłach Zbrojnych PRL, s. 32.

- utrzymania regulaminowego porządku wojskowego i należytych warunków sanitarno-higienicznych w czasie wykonywania pracy;
- dopilnowania przeszkolenia żołnierzy w zakresie bezpieczeństwa i higieny pracy przed ich przystąpieniem do wykonywania zadań oraz zapoznania ich z normami i wymaganiami obowiązującymi w danej kategorii prac;
- przeprowadzania badań wstępnych i okresowych żołnierzy kierowanych do prac w warunkach niebezpiecznych lub szkodliwych dla zdrowia;
- zapewnienia żołnierzom gorących posiłków, zgodnie z zasadami obowiązującymi podczas zajęć szkoleniowych poza stałym miejscem zakwaterowania;
- zapewnienia właściwego zakwaterowania żołnierzy oraz organizację wolnego czasu i wypoczynku.

W regulaminie dyscyplinarnym zwiększono uprawnienia w szczególnych sytuacjach, w których dowódcy (wykonujący przeważnie zadania w terenie) korzystają z władzy dyscyplinarnej o jeden szczebel wyższy, niż wynika to z zajmowanego przez nich stanowiska służbowego. Dotyczy to:

- dowódców pododdziałów (kompanii i plutonów) pełniących służbę w brygadach i pułkach o strukturze batalionowej oraz w pułkach OT o strukturze kompanijnej (dotychczas tego rodzaju uprawnienia mieli tylko dowódcy pododdziałów pełniących służbę w pułkach o strukturze kompanijnej zaliczanych do jednostek operacyjnych);
- dowódców samodzielnych batalionów, dywizjonów, kompanii i eskadr, niezależnie od tego, w jakiej strukturze organizacyjnej występują, jeżeli posiadają odrębny etat i samodzielność administracyjną (pieczęć i numer jednostki); są to głównie samodzielne pododdziały bezpośrednio podporządkowane dowództwom: okręgów wojskowych, rodzajów sił zbrojnych lub związków taktycznych.

Regulacje te znacznie rozszerzają uprawnienia wychowawcze dowódców podstawowego szczebla dowodzenia, którym najczęściej powierzane są zadania wymagające działania poza stałym miejscem zakwaterowania. Chodzi tu zwłaszcza o jednostki wykonujące w ramach szkolenia zadania w różnych rejonach kraju na rzecz gospodarki narodowej. Wiadomo, że zapewnienie w tych warunkach regulaminowego toku służby i pracy jest na ogół trudne. Jednak charakter wykonywanych zadań oraz bezpośredni styk żołnierzy z ludnością cywilną stwarza konieczność utrzymywania tam należytej dyscypliny i wzorowej organizacji pracy. Jest to dla wojska sprawa prestiżowa. Fakt przeto wzmocnienia władzy dowódców wymienionych pododdziałów przez podwyższenie im uprawnień dyscyplinarnych jest — obok szeregu innych przedsięwzięć — istotnym czynnikiem zmierzającym do umocnienia porządku i dyscypliny wojska na odbiegających od typowych warunków odcinkach jego służby dla dobra kraju.

W kontekście omawianych zagadnień odnotowania wymaga także fakt zwiększenia uprawnień dyscyplinarnych dowódców i komendantów garnizonów przez to, że oprócz prawa do wymierzania kar przyznano im również prawo do udzielania wyróżnień. Wyróżnienia te, w postaci pochwały, pochwały w rozkazie oraz nagrody rzeczowej lub pieniężnej, będą stosowane wobec żołnierzy, którzy podczas pobytu poza jednostką dokonali czynu mającego wpływ na umocnienie dyscypliny lub porządku publicznego w garnizonie, czym zyskali sobie szacunek i uznanie ze strony właściwych organów władzy lub miejscowego społeczeństwa. Uzasadniona — podjęta w porę, a w szczególnych przypadkach, także z odpowiednim rozgłosem — decyzja o wyróżnieniu żołnierza za opisane czyny będzie miała szeroki wydźwięk wychowawczy.

Istotne przedsięwzięcia szkoleniowe, wychowawcze i organizacyjne w zakresie umacniania dyscypliny żołnierzy w miejscach publicznych oraz w toku prac na rzecz gospodarki narodowej formułuje również *Program umacniania dyscypliny w Siłach Zbrojnych PRL*. Z dokumentu tego m.in. wynika, że należy:

a) tworzyć klimat, wyczulić wszystkich żołnierzy na wielkie znaczenie opinii społecznej o wojsku; szczególnie wysokie wymagania pod tym względem stawiać przed kadrą zawodową;

b) konsekwentnie egzekwować regulaminowe zachowanie oraz przykładową postawę żołnierską; ostrzegać i sugestywnie pouczać żołnierzy wychodzących poza rejon zakwaterowania o obowiązku godnego reprezentowania wojska na zewnątrz, o żołnierskiej postawie wobec osób cywilnych i organów porządkowych, a zwłaszcza funkcjonariuszy MO;

c) zagęszczać i doskonalić kontrolę zachowania żołnierzy poza rejonem zakwaterowania; prowadzić systematyczne patrolowanie miejsc i rejonów, w których żołnierze przebywają najczęściej; podnieść rangę i skuteczność działania pionu prewencyjnego WSW;

d) pogłębiać wielopłaszczyznowe działanie z organami MO oraz utrzymywać wśród żołnierzy życzliwy stosunek do tych organów oraz przekonanie o konieczności udzielania im pomocy w utrzymaniu porządku i bezpieczeństwa publicznego;

e) umacniać poczucie żołnierskiej tożsamości oraz zwiększyć wymagalność w zakresie szeroko pojmowanej dyscypliny wobec żołnierzy zawodowych działających w różnych cywilnych układach organizacyjnych;

f) doskonalić organizację wykonawstwa zadań szkoleniowo-produkcyjnych; zapewnić optymalne warunki ich realizacji, zwłaszcza odpowiedni front robót, oraz przestrzeganie zasad bezpieczeństwa i higieny pracy; zwiększyć wymagania w zakresie porządku i wysokiej jakości wykonywanej pracy;

g) zagwarantować odpowiednie warunki socjalno-bytowe, odpoczynku i kulturalnej rekreacji żołnierzy.

IX. UWAGI NA TEMAT WDRAŻANIA NOWEJ EDYCJI REGULAMINÓW SIŁ ZBROJNYCH PRL

CZYNNIKI KSZTAŁTUJĄCE PRZESTRZEGANIE REGULAMINÓW WOJSKOWYCH

Wstępnym warunkiem przestrzegania każdej normy prawnej przez obywateli oraz organy państwowe jest odpowiednie rozpowszechnianie wiadomości o ich obowiązywaniu, a zwłaszcza dokładna znajomość treści norm przez osoby, którym przyznają one uprawnienia i wyznaczają określone obowiązki.

Zadanie należytego informowania członków społeczeństwa o obowiązujących normach prawnych staje się niezwykle ważne i jednocześnie trudne współcześnie przy stale rosnącej liczbie aktów prawodawczych ingerujących w sposób coraz bardziej szczegółowy w coraz to nowe dziedziny życia społecznego, choćby tylko w związku z zagęszczaniem się ludności, intensyfikacją gospodarki i wprowadzeniem nowych środków technicznych. Na początku XX w. dla zapewnienia bezpieczeństwa ruchu na drogach wystarczyła niewielka liczba przepisów. Współcześnie przepisy ruchu drogowego są nadzwyczaj rozbudowane i od użytkowników dróg bezwzględnie wymaga się dokładnej znajomości tych przepisów.

Zapewnienie należytej znajomości norm prawnych wśród osób będących adresatami tych norm wymaga szeregu zabiegów natury socjotechnicznej. Po pierwsze — odpowiedniej informacji ogólnej o całokształcie systemu prawnego, przekazywanej w drodze nauczania podstawowego; po drugie — szkolenia kierunkowego i egzekwowania znajomości podstawowych norm prawnych związanych z rolą społeczną danego obywatela łączącą się z jego zawodem, pełnionymi przezeń w społeczeństwie funkcjami itp.; po trzecie — zapewnienie łatwego uzyskania informacji o obowiązujących normach prawnych, również takich, które akcydentalnie mogą być poszczególnemu obywatelowi potrzebne.

Jeszcze jedna uwaga natury ogólnej. Otóż stan znajomości prawa, jaki wykazuje dany obywatel oraz jego aprobowane czy dezaprobowane postawy wobec poszczególnych norm prawnych i całego systemu

prawnego, nazywamy stanem świadomości prawnej. Im lepszy jest stan znajomości prawa wśród członków danego społeczeństwa, im większa ich liczba udziela aprobaty dla obowiązujących norm prawnych, tym większe jest prawdopodobieństwo posłuchu dla tych norm, niezależnie od skuteczności oddziaływań sankcjonujących ze strony państwa¹.

Zaprezentowane wywody na temat znajomości norm prawnych mają pełne zastosowanie — z uwzględnieniem oczywiście odpowiedniej specyfiki — także do regulaminów i innych aktów normatywnych obowiązujących w wojsku.

Problem znajomości regulaminów wojskowych należy jednak głównie rozpatrzyć na tle specyficznych stosunków wojskowych. Trzeba tutaj widzieć w szczególności dwa aspekty zagadnienia. W pierwszym chodzi o znajomość przepisów przez podwładnych, a w drugim — przez przełożonych. Wszyscy żołnierze muszą znać regulaminy bardzo dokładnie. Jednak przełożeni, którzy mają obowiązek uczyć znajomości i poszanowania regulaminów przez podwładnych, muszą legitymować się — obok głębokiej wiedzy o regulaminach i dawania przykładu pozytywnego stosunku do zawartych w nich postanowień — jeszcze prawidłowym rozumieniem intencji każdego przepisu. To dopiero stanowi gwarancję ich ścisłego i prawidłowego przestrzegania. Przepisy regulaminów muszą być właściwie komentowane co dzień i w każdej sytuacji. Działalność w tym zakresie musi być ciągła i systematyczna. Istotne jest również to, aby żołnierz utrwalił sobie w pamięci wynikające z regulaminów postanowienia, gdyż znajdują one zastosowanie niemal w każdym momencie pełnienia przez niego służby wojskowej. Stąd wiedza o przepisach regulaminów musi być dokładna, gruntowna i szeroka, przy czym należy znać nie tylko ogólne zasady, lecz także każde szczegółowe unormowanie.

Drugim ważnym czynnikiem kształtującym przestrzeganie regulaminów — to osobisty przykład przełożonego. Najsukcesowniej bowiem oddziaływa wychowawczo pozytywny model postępowania, dobry przykład zachowania, zwłaszcza demonstrowany przez przełożonego, który jest jednocześnie wychowawcą. Tego rodzaju postępowanie z jednej strony stanowi dla podwładnych wskazówkę, że określone zachowanie jest w pełni wykonalne, a z drugiej — stwarza przełożonym moralne prawo wymagania takiego samego postępowania od podwładnych. Podkreślić także należy, że sprawę autorytetu dowódcy — który jest fundamentem działania wychowawczego — nie załatwia automatycznie stopień wojskowy, zajmowane stanowisko służbowe czy nawet fakt nadania mu przez regulaminy szerokich uprawnień. Na autorytet każdy dowódca musi solidnie pracować. Może to osiągnąć tylko wtedy, kiedy oprze dowodzenie

¹ Zygmunt Ziembiński, *Teoria prawa* PWN, 1972, s. 120—123.

na dawaniu swoim postępowaniem osobistego przykładu, na znajomości ludzi, na umiejętności postępowania z nimi oraz na mądrym i celnym wykorzystywaniu przyznanych mu uprawnień; musi to być mądrość wynikająca zarówno z głębokiej znajomości obowiązujących przepisów (regulaminów), jak i z osobistych doświadczeń życiowych, pedagogiczno-wychowawczych i innych.

Do ważnych czynników skutkujących przestrzeganie postanowień regulaminów zaliczyć również należy *pryncypialność*. Istnienie najlepiej nawet zredagowanych norm, najprecyzyjniej sformułowanych praw i obowiązków niewiele daje, o ile nie będą one ściśle przestrzegane w praktyce. Dlatego siła oddziaływania regulaminów, podobnie zresztą jak i innych przepisów, tkwi w ich skrupulatnym i pryncypialnym przestrzeganiu. Chodzi tutaj w szczególności o realizację przynajmniej dwóch aspektów tego zagadnienia. Po pierwsze realizacja musi dotyczyć wszystkich regulaminowych spraw i stosunków. Po drugie, jednakowe musi być egzekwowanie ich przestrzegania przez wszystkich, kogo one dotyczą. Nie może być lekceważenia żadnego przepisu. Skoro określone stosunki znalazły swój wyraz w przepisach, widocznie muszą one posiadać odpowiednie znaczenie dla służby wojskowej. Dlatego nie mogą być wybierane do przestrzegania tylko niektóre przepisy, a inne pomijane lub pomniejszane. Wszystkie muszą być jednakowo i konsekwentnie realizowane. Konkludując można powiedzieć, że jednakowe przepisy wobec wszystkich spraw i jednakowo wszystkich obowiązujące — to jedna z podstawowych zasad pełnego przestrzegania wszelkich przepisów, w tym także i regulaminów².

Z zagadnieniem pryncypialnego przestrzegania regulaminów łączy się konsekwentna wymagalność. Wymagalność ta musi być rozważna uwzględniając, że niska rozluźnia dyscyplinę, a zbyt ostra (bezduszna) łamie często ludzkie charaktery i niweczy całą pracę nad umacnianiem dyscypliny. Należy zwłaszcza pamiętać o tym przy wdrażaniu młodych żołnierzy do dyscypliny wojskowej. Bardziej celowe jest stopniowe, systematyczne w miarę upływu czasu nasilanie wymagalności wobec podwładnych³.

Dotychczasowe rozważania nie wyczerpują zagadnienia. Nasuwa się tu nieodparcie pytanie, jakie metody decydują bezpośrednio o skuteczności przestrzegania norm regulaminowych. Otóż generalnie można stwierdzić, że przestrzeganie ustalonego porządku opartego na przepisach regulaminów powinno być realizowane za pomocą dwóch zasadniczych metod. Pierwszą z nich jest metoda *przeko-*

² Lucjan Czubiński, *Wychowawcze treści prawa wojskowego i regulaminów wojskowych, zadania i formy pracy nad ich wdrażaniem*, MON, 1970, s. 47—53.

³ Mieczysław Przewłocki, *Karałość — podstawa siły i gotowości bojowej wojska*, GZP WP, 1969, s. 22.

nywania, drugą — przymus. Nie ulega wątpliwości, że w socjalistycznym układzie stosunków społecznych dominującą pozycję zajmuje przekonywanie. Praktyka wychowawcza dowodzi, że ta metoda w pełni zdaje egzamin wobec podstawowej większości żołnierzy. Tym niemniej zdarzają się przypadki, w których należy stosować przymus. Stosuje się go najczęściej wobec żołnierzy niepoprawnych, negatywnie nastawionych do postępowania zdyscyplinowanego. Ale nie tylko o tę grupę osób chodzi. Przymus⁴ w różnej postaci musi być stosowany w każdej sytuacji, w której zawiodły środki łagodniejsze, w której zwykle metody oddziaływania nie spełniły swego zadania. Tak więc zgodnie z tezą Lenina *Za wszelką cenę musimy najpierw przekonać, a dopiero potem zmusić.*

GŁÓWNE KIERUNKI PRAC ZWIĄZANYCH Z WDRAŻANIEM REGULAMINÓW

Na wstępie podkreślenia wymaga fakt, iż pracę nad wdrażaniem regulaminów, ze względu na rotacje stanów osobowych wojska oraz potrzebę systematycznego podnoszenia wiedzy i umiejętności politycznej i wojskowej żołnierzy — należy traktować jako proces ciągły. Pamiętać przy tym trzeba, że metody i formy tego wdrażania nie mogą być schematyczne. Będą one ulegać stałym modyfikacjom zmianom stosownie do aktualnych potrzeb i zachodzących przeobrażeń w życiu wojska.

Ponadto proces wdrażania regulaminów należy ściśle łączyć z realizacją *Programu umacniania dyscypliny w Siłach Zbrojnych PRL* — traktując oba przedsięwzięcia jako zwarty front działania na rzecz umocnienia siły i zwartości moralno-politycznej naszej armii.

Głównym celem wszystkich przedsięwzięć wdrożeniowych jest uczynienie nowo wprowadzonych regulaminów sił zbrojnych nienaruszalną podstawą służby i życia wojska. Realizacji tego celu powinno towarzyszyć przekonanie, że nowe regulaminy są odzwierciedleniem rozszerzonych zasad demokracji socjalistycznej w życiu wojska, wymagań wzrastających w rytmie jakościowego rozwoju sił zbrojnych i potrzeb budowy rozwiniętego społeczeństwa socjalistycznego oraz zwiększających się zadań w zakresie zagwarantowania regulaminowego porządku i toku służby, umacniania dyscypliny i ideowo-moralnych postaw żołnierzy.

Szczegółowe zadania organizacyjne i szkoleniowe w poszczególnych

⁴ Przymus realizuje się przede wszystkim przez bezwzględną i stanowczą wymagalność dowódcy, a także przez wymierzanie podwładnym regulaminowych kar, jak również w drodze stosowania innych usankcjonowanych przez prawo środków (np. przymus fizyczny). W skrajnych przypadkach stosuje się również represje karne.

etapach wdrażania (w okresie przygotowawczym, ścisłego wdrażania i doskonalenia) dla wszystkich ogniw służbowych i czynników społecznych w wojsku określa zarządzenie Głównego Inspektora Szkolenia wraz z harmonogramem czynności oraz zatwierdzone przez Szefa Głównego Zarządu Politycznego WP przedsięwzięcia partyjno-polityczne.

Nadmienić jedynie należy, iż wymienione dokumenty preferują zwłaszcza następujące kierunki działania:

a) w okresie przygotowawczym:

- skoordynowanie zamierzeń w dziedzinie gruntownego wyjaśnienia, studiowania i popularyzowania tych regulaminów,
- prowadzenie szkoleń teoretyczno-metodycznych z oficerami na temat treści nowych regulaminów,
- utworzenie w jednostkach (instytucjach wojskowych) punktów informacyjno-konsultacyjnych,

b) w okresie wdrażania:

- organizowanie i prowadzenie pokazów wzorowych jednostek,
- przeprowadzanie egzaminów ze znajomości regulaminów,
- kontrolowanie stopnia wdrażania regulaminów w jednostkach wojskowych,

c) w okresie doskonalenia:

- podejmowanie różnorodnych zamierzeń szkoleniowo-metodycznych, wychowawczych i propagandowych zmierzających do utrwalenia znajomości regulaminów oraz praktycznego ich przestrzegania,
- cykliczne ocenianie w okresowych analizach stanu moralno-politycznego dyscypliny w podległych jednostkach, stopnia przestrzegania nowych regulaminów oraz realizacji *Programu umacniania dyscypliny w Siłach Zbrojnych PRL*.

Natomiast w niniejszym opracowaniu zaprezentowano jedynie spostrzeżenia i uwagi, w większości o charakterze metodycznym, adresowane przede wszystkim do dowódców pododdziałów i młodszych dowódców oraz kierowników grup szkolenia politycznego, a więc do bezpośrednich wychowawców żołnierzy.

Wymienieni dowódcy (kierownicy grup w większości rekrutują się spośród dowódców pododdziałów) tkwią najgłębiej w nurcie żołnierskiego życia oraz biorą bezpośredni udział w procesie szkolenia i wychowywania. Czynią to nie tylko podczas programowych zajęć, ale praktycznie rzecz biorąc, przez cały czas przebywania żołnierza w pododdziale. Właśnie atut owej bezpośredniości i ciągłości oraz dokładna znajomość podległego kolektywu, w tym także od strony jego pozytywów i słabości — sprawiają, że odegrają oni w procesie wdrażania nowych regulaminów ważną, a w odniesieniu do żołnierzy zasadniczej służby wojskowej — decydującą rolę. Aby jednak mogli wy-

wiązać się z tego zadania należycie, muszą być do jego wykonania bardzo dobrze przygotowani.

Generalnym założeniem wszelkich poczynañ w omawianym zakresie jest dążenie do tego, aby:

- ▲ prace związane z wprowadzaniem w życie nowych regulaminów kontynuowane były bardzo starannie, systematycznie i równolegle na wszystkich szczeblach dowodzenia;
- ▲ proces zapoznawania żołnierzy z treścią nowych regulaminów stał się pamiętnym przeżyciem dla każdego żołnierza, a zarazem czynnikiem dalszej mobilizacji do jeszcze lepszego wykonywania obowiązków żołnierskich oraz do osiągnięcia wyższego stanu osobistego zdyscyplinowania;
- ▲ czynności wdrożeniowe były okazją do wnikliwego przeanalizowania przesłanek i wykonawstwa zadań decydujących o skuteczności szkolenia i wychowywania żołnierzy oraz zapobiegania wypadkom naruszania dyscypliny.

Do czynników, które będą miały poważny wpływ na efekty wdrażania regulaminów przez bezpośrednich wychowawców żołnierzy (dowódców pododdziałów, młodszych dowódców i kierowników grup szkolenia) zaliczyć w szczególności należy:

- ▲ wiedzę ogólną i wojskową, umiejętności dydaktyczne oraz osobistą postawę dowódcy (kierownika) wobec celów kształcenia żołnierzy (w zakresie dokładnej znajomości regulaminów i bezwzględnej potrzeby opanowania w praktyce zasad regulaminowego postępowania);
- ▲ systematyczność i logiczną kolejność omawiania poszczególnych zagadnień będących przedmiotem zajęć z regulaminów;
- ▲ traktowanie czynności wdrożeniowych jako procesu stanowiącego jedną część szkolenia i wychowywania żołnierzy (chodzi tu w szczególności o korelację programowego szkolenia z pracą pozalekcyjną — codziennym wykonywaniem obowiązków żołnierskich);
- ▲ trwałość przyswajania wiedzy i umiejętności w praktycznym działaniu (postępowaniu);
- ▲ przestrzeganie jedności szkolenia indywidualnego i zespołowego (przygotowywanie żołnierzy do działań w zespołach: w drużynie, plutonie, kompanii itp.);
- ▲ aktualizację treści tematu w sensie optymalnego dostosowania jej do warunków i specyfiki jednostki (pododdziału) oraz wzbogacenia o przykłady z bieżących wydarzeń;
- ▲ konkretność poleceń (wymagań) w zakresie wdrażania regulaminów, zarówno w czasie zajęć, jak i podczas wykonywania bieżących obowiązków służbowych oraz stała i wnikliwa kontrola ich wykonania, połączona z dokładną analizą popełnionych błędów, które powinny być niezwłocznie eliminowane przez stosowny instruktaż, pokaz itp.

Nader ważną rolę w procesie wdrażania nowych regulaminów, zwłaszcza w początkowym jego okresie, spełniać będą kierownicy grup szkolenia politycznego. Ich zasadniczym zadaniem będzie spopularyzowanie wśród żołnierzy najistotniejszych treści ideowych, politycznych i wychowawczych naszych regulaminów oraz stworzenie odpowiedniego podłoża psychologicznego do należytego funkcjonowania tych wartości w codziennym życiu wojska.

Z wymienionych względów praca z kierownikami grup nabiera ważnego znaczenia. Rysuje się w szczególności potrzeba, aby wszystkim ogniwom organów partyjno-politycznych (zarządy, wydziały i sekcje polityczne) przed akcją wdrażania nowych regulaminów przeprowadziły z nimi kursy instruktorsko-metodyczne oraz odpowiednie konferencje metodyczne (instruktaże) — przed rozpoczęciem każdego nowego cyklu tematycznego.

Wymienione kursy i instruktaże powinny:

- ▲ dać kierownikom grup nową sumę aktualnej wiedzy o regulaminach, zwłaszcza o przyczynach politycznych, społecznych i wojskowych nowelizacji i głównych kierunkach zmian;
- ▲ wzbogacić argumentację oficerów w poszczególnych tematach;
- ▲ wskazać na główne zagadnienia, które należy wyeksponować w czasie zajęć z żołnierzami.

Wybór metody szkolenia uzależniony będzie od rodzaju tematu. W zajęciach, gdzie dominować będą zagadnienia myślowe (abstrakcyjne), najbardziej sprawdzoną metodą jest wykład, pogadanka, dyskusja. Natomiast te bloki tematyczne, których poznanie uzależnione jest od zilustrowania procesów, zjawisk, przedmiotów itp., prowadzone są z reguły metodą kombinowaną: w drodze wykładu lub pogadanki oraz przez pokaz, ćwiczenie albo instruktaż.

Zagadnieniem nader istotnym w procesie wdrażania nowych regulaminów jest to, aby w czasie zajęć i w ogóle podczas ciągłego wychowywania, mocno akcentować i ugruntowywać przeświadczenie, że wymogi regulaminów pozwalają ułożyć życie wojskowe w sposób celowy, składny i prosty, ułatwiający organizację szkolenia, służby wewnętrznej, garnizonowej i wartowniczej, utrzymywanie ładu i porządku. Pod wpływem regulaminów formują się stosunki międzyludzkie nacechowane grzecznością, taktem i wzajemnym szacunkiem.

Nakazem chwili jest również kształtowanie u żołnierzy świadomości o tym, że w regulaminach zawarta jest niezbędna każdemu żołnierzowi wiedza o zasadach zachowania się i postępowania w określonych sytuacjach i okolicznościach. Jednakże sama wiedza nie wystarczy. Błędne jest bowiem przeświadczenie, że jeżeli żołnierz nauczy się regulaminów, to już na pewno będzie postępował tak, jak one nakazują. Konieczne jest więc wytworzenie odpowiednich nawyków dotyczących wojskowego sposobu bycia. Prowadzi do tego — prócz

nauczania regulaminów — pryncypialna, codzienna wymagalność przestrzegania zawartych w nich przepisów.

Punktem wyjściowym procesu kształtowania dyscypliny jest więc nauka regulaminów i wdrażanie regulaminowych zasad zachowania się i postępowania.

Wydobywać również należy w czasie zajęć wychowawcze aspekty regulaminu musztry. Zwłaszcza podkreślenia wymaga to, że w dobie istnienia nowoczesnej armii, wyposażonej w awangardowy sprzęt techniczny, musztra w dalszym ciągu spełnia ważną rolę wychowawczą. Kształtuje nawyki wykonywania odpowiednich czynności zgodnie z rytmem komendy, a także w sytuacjach, gdy żołnierz występuje pojedynczo. Sprzyja wyrabianiu szybkiego odruchu, ujednolica i usprawnia płynność oraz koordynację ruchów, spostrzegawczość, zwartość wewnętrzną pododdziałów i gotowość do działania. Jest ona jednym z głównych elementów kształtowania jednolitego obyczaju wojskowego i stylu zachowania się.

Z wychowawczego punktu widzenia musztra ma istotne znaczenie psychosocjologiczne, bowiem nawet najbardziej niezdyscyplinowane jednostki wykonują komendy wspólnie z całym pododdziałem i nie śmiały wyłamać się z szyku. Umacnia to w żołnierzu poczucie przynależności do grupy, do zwartej, monolitycznej wspólnoty i jest dla niego gwarancją, że również w innej sytuacji może mieć pewność, że wszyscy jego koledzy wykonają rozkaz dowódcy jednocześnie z nim. To przekonanie wpływa na wzrost poczucia pewności, umacnia żołnierskie koleżeństwo, cementuje pododdział.

Musztra nadaje sylwetce żołnierza dziarskość, kształtuje jego postawę i sposób poruszania się. Wreszcie przygotowuje ona żołnierza do działania na polu walki; wyrabia określone nawyki, jak: opanowanie, wytrwałość itp., które odgrywają ważną rolę w czasie działań bojowych⁵.

Obowiązkiem zatem kadry, wszystkich przełożonych jest wykorzystać do maksimum potencjalną siłę oddziaływania regulaminów na czyny i zachowanie żołnierzy.

⁵ Zbigniew Woźniak, „Wychowanie Wojskowe”, GZP WP. 1970, s. 13 i 14.

X. ZAKOŃCZENIE

Na tle poczynionych rozważań nasuwają się refleksje natury ogólnej.

1. Z pełną odpowiedzialnością można stwierdzić, że treść nowych regulaminów odpowiada kolejnemu jakościowo wyższemu etapowi rozwoju naszej armii, odgrywającej istotną rolę w procesie budownictwa rozwiniętego społeczeństwa socjalistycznego w Polsce oraz stanowiącej ważne ogniwo obronne w zintegrowanej wspólnocie państw socjalistycznych — Układzie Warszawskim. Nowe regulacje niepomniernie rozszerzyły zakres władzy wychowawczej i kierowniczo-organizatorskiej dowódców oraz poważnie ją umocniły. Wyraźnie wzmocniony został cały system wychowawczego oddziaływania na żołnierzy, zwłaszcza w zakresie kształtowania wysokiego poziomu ich wyszkolenia i dyscypliny oraz postaw ideowo-moralnych opartych na zasadach humanizmu socjalistycznego. Wprowadzone zmiany znacznie także zmodyfikowały w sensie usprawniającym tę sferę służbowego i społecznego działania, która ma bezpośredni wpływ na poprawę toku służby, organizację szkolenia i pracy, porządek wewnętrzny w jednostkach oraz na wzorowe — pod każdym względem — prezentowanie się wojska na zewnątrz wobec społeczeństwa cywilnego, organów władzy państwowej i organizacji społecznych.

Podkreślić jednak należy, że wszelkie przepisy, w tym także regulaminy wojskowe, nawet najbardziej doskonałe, są jedynie środkiem do realizacji wytyczonych celów. Siła i skuteczność norm prawnych wyrażała się dopiero z chwilą ścisłej i właściwej ich realizacji.

2. Procesu urzeczywistniania zadań szkoleniowych i wychowawczych w wojsku nie powinno się kojarzyć wyłącznie z faktem istnienia i przestrzegania norm regulaminowych. Rzecz bowiem nie sprowadza się tylko do ustaleń formalnych, do decyzji i impulsów typu administracyjnego. Niezbędna jest tu powszechna świadomość potrzeby obowiązywania przepisów oraz zaangażowany, wypływający z po-

budek wewnętrznych (subiektywnych), udział każdego żołnierza w wypełnianiu codziennych obowiązków żołnierskich, w kształtowaniu dyscypliny i właściwego klimatu w stosunkach międzyludzkich.

3. O znajomości przepisów, regulaminów nie świadczy ich werbalna akceptacja czy też nawet pamięciowe opanowanie treści, lecz rzeczywiste i świadome stosowanie się do nich w codziennym postępowaniu. Między innymi dlatego dużo miejsca w opracowaniu poświęcono analizie motywów nowelizacji oraz skomentowaniu najistotniejszych zmian, głównie pod kątem praktycznego wcielania ich w życie. W szczególności chodzi przecież o to, by przestrzeganie nowych regulaminów przez podwładnych oraz przez przełożonych wszystkich szczebli dowodzenia wynikało nie tylko ze zrozumienia samego tekstu przepisów, ale także, a może przede wszystkim, z głębokiego rozumienia ich istoty i ducha. Spełnienie tego wymogu znacznie przyczyni się do tego, iż znowelizowane regulaminy, uwzględniające optymalnie skalę aktualnych i przyszłych potrzeb wojska, będą dobrze służyć naszej socjalistycznej armii.

4. Pracę nad wdrażaniem nowych regulaminów traktować należy wielopłaszczyznowo, przy wszechstronnym wykorzystaniu wszystkich służbowych i społecznych czynników. Działalność ta powinna być traktowana jako integralna część realizacji *Programu umacniania dyscypliny w Siłach Zbrojnych PRL*.

* * *

Przedstawione w opracowaniu zagadnienia nie wyczerpują bogatej i złożonej problematyki szkoleniowo-wychowawczej związanej z wdrażaniem nowych regulaminów Sił Zbrojnych PRL. Wybrano i omówiono w nim — o czym już wspomniano we wstępie — jedynie problematykę najściślej wiążącą się z procesami ideowego i politycznego oddziaływania na żołnierzy. Wyeksponowano również kwestie decydujące o kształtowaniu zdyscyplinowanych postaw żołnierzy. Z wymienionych względów zaprezentowany materiał — w zależności od tematyki i charakteru zajęć — należy pogłębiać przez przestudiowanie odpowiedniej literatury zaleconej, której spis zamieszczona.

XI. ZALECONA LITERATURA

- III Plenum KC PZPR, 20 lutego 1976 r. Warszawa 1976.
- VII Plenum KC PZPR. Podstawowe dokumenty i materiały, Warszawa 1977.
- W. Jaruzelski, *Istota klasowa i nowa rola armii w społeczeństwie socjalistycznym*, „Problemy Pokoju i Socjalizmu”, r. 1975, nr 7.
- M. Michalik, *Wartości osobowe dowódcy*, Warszawa 1973 s. 109—212.
- H. Muszyński, *Ideał i cele wychowania*, Warszawa 1972.
- Z. Kosyrz, *Podstawy wychowania kolektywnego w wojsku*, WAP Warszawa 1970 s. 51—122.
- Cz. Czapów, F. Czerwiński i St. Jedlewski, *Wychowanie resocjalizujące w wojsku*, MON, Warszawa 1970 s. 62—114.
- T. Leśko i S. Rybarczyk, *Niektóre problemy funkcjonowania sędów honorowych*, WAP, Warszawa 1973.
- J. Bogusz, *Dydaktyczne problemy szkolenia ideowo-politycznego w wojsku*, MON, Warszawa 1975 s. 189—259.
- L. Czubiński, *Problematyka egzekwowania posłuszeństwa w ludowym Wojsku Polskim*, PWN, Warszawa 1975 s. 38—86.
- J. Muszyński, *Problematyka rozkazu wojskowego w polskim prawie wojskowym*, WAP, Warszawa 1971 s. 22—80.
- Z. Paleski, *Praktyka dyscyplinarna w życiu wojskowym*, „Wojsko Ludowe”, 1972, nr 8, s. 50—55.
- A. Szegidewicz i Cz. Zbroja, *Istota zmian w znowelizowanych regulaminach Sił Zbrojnych PRL*, „Przegląd Wojsk Lądowych” — dodatek, 1977, nr 9.
- Artykuł redakcyjny, *Jedność praw i obowiązków*, „Żołnierz Wolności” z dnia 2—3 lipca 1977.
- Program umacniania dyscypliny w siłach zbrojnych.
- Materiały i zagadnienia do pracy partyjno-politycznej, nr 8/1977.
- Żołnierski kodeks praw i obowiązków, „Żołnierz Wolności”, nr 178/1977.

Biblioteka

44541/2

Naukowa